

Transitieplan GroenWest Arnhem

op, hier slapen bloembollen

December 2021 | kernteam GroenWest Arnhem

Inhoudsopgave

1. Inleiding en achtergrond	3
1.1. <i>Waarom dit plan</i>	3
1.2. <i>GroenWest Arnhem</i>	4
2. De basis: stadsdeel Arnhem West	5
2.1. <i>Bewoners</i>	6
2.2. <i>Energiegebruik</i>	7
2.3. <i>Gebouwde omgeving</i>	8
2.4. <i>Technisch potentieel voor verduurzaming</i>	8
2.5. <i>Betrokkenheid bewoners</i>	9
3. Stand van Zaken: waar staan we en wat hebben we geleerd?	10
3.1. <i>Stand van zaken</i>	10
3.2. <i>Lessen</i>	15
3.2.1. <i>Flexibiliteit, dialoog en toch een ‘koers’</i>	15
3.2.2. <i>Iets goed doen kost tijd en capaciteit</i>	16
3.2.3. <i>Samenwerking met de gemeente en andere instanties (informeel/ formeel)</i>	17
3.2.4. <i>Samenwerken in de buurt en ‘het kleine verzet’</i>	19
3.2.5. <i>Speciale aandacht voor huurders</i>	21
3.2.6. <i>Communicatie en draagvlak</i>	21
4. En nu	23
4.1. <i>De herijkte routekaart 2030</i>	23
4.2. <i>Verder bouwen aan GroenWest</i>	26
4.2.1. <i>Bouwen aan structuur</i>	27
4.2.2. <i>De doelgroepen en betrokkenheid vanuit de straat</i>	27
4.2.3. <i>Communicatie en de kalender</i>	28
4.2.4. <i>Financiën op orde</i>	28
Bijlage 1: Uitkomsten enquête Arnhem West in vogelvlucht – per wijk	29
1. <i>Aantal respondenten per wijk</i>	29
2. <i>Wat mensen willen</i>	29
3. <i>Wat helpt en wat houdt mensen tegen?</i>	29
4. <i>Financiering</i>	30
5. <i>Aardgasloos</i>	32
6. <i>Meedoen!</i>	32
Bijlage 2: Uitkomsten sparsessies transitieplan	34
Bijlage 3: De procesaanpak van Team Rebel	35

1. Inleiding en achtergrond

Het hier voorliggende plan is een uitkomst van in de praktijk geleerde lessen ten aanzien van de inzet van het buurtinitiatief 'GroenWest Arnhem' voor de energietransitie in het stadsdeel Arnhem West en Klingelbeek-Hoogstede. In 2016 werd GroenWest Arnhem actief binnen het Gelders Energieakkoord en in 2017 sloot ze zich als één van de eersten aan bij het Wijk van de Toekomst programma. Vanuit dit programma is budget beschikbaar gesteld voor buurtinitiatieven om in een periode van 3 jaar en met deskundige ondersteuning tot een plan te komen om de warmtetransitie in hun wijk(en) mogelijk te gaan maken. GroenWest Arnhem ziet voor zichzelf een belangrijke rol hierin en heeft van dit programma dankbaar gebruik gemaakt. In een periode waarin ook de corona-pandemie toesloeg bleek het een leerzaam en vruchtbaar traject.

1.1. Waarom dit plan

In de context

Het is duidelijk: onze planeet krijgt in steeds grotere mate te maken met de gevolgen van de opwarming van de aarde. Om deze trend te vertragen en te anticiperen op de effecten die dit met zich meebrengt worden er internationaal klimaatafspraken gemaakt en zojuist werden deze verder bestendigd in Glasgow. Landen vertalen dit in eigen beleid dat vaak regionaal ook uitgewerkt wordt. Voor Nederland geldt het Klimaatakkoord (2019) waarin gesteld wordt dat we “de CO₂-uitstoot in 2030 met 49% verminderen vergeleken met 1990. In 2050 moet de uitstoot van broeikasgassen met 95% afgenomen zijn”. De Nederlandse overheid legt een deel van deze opdracht regionaal en zo ook bij gemeenten neer.

Belangrijk hierbij zijn de Regionale Energiestrategieën maar ook de Transitievisies Warmte. In de Transitievisie Warmte van gemeente Arnhem (oktober 2021) staat over Arnhem-West:

‘In Arnhem-West liggen er kansen voor een collectief warmtenet. Want ook hier zijn er naar verhouding veel woningen in een klein gebied en is er veel vraag naar warmte. Daarnaast zijn er diverse nieuwbouwprojecten, zoals De Hes, Klingelbeek en in het gebied rondom de Koepelgevangenis.

We hebben kortgeleden al een onderzoek gedaan in Arnhem-West. Dit ging over een decentraal midden-temperatuur warmtenet met als bron warmte uit de Rijn. Dit bleek financieel niet haalbaar. Vooral doordat er veel geïsoleerd moest worden bij de bestaande woningen. In de bestaande bebouwing van Arnhem-West wordt nu eerst ingezet op het isoleren van woningen en gebouwen totdat zich nieuwe kansen voordoen.’

Wij, GroenWest Arnhem, vinden a) dat we voor een urgente kanteling staan ten aanzien van de verduurzaming van onze samenleving, b) dat bewoners uit onze wijken hier een belangrijke

rol en bijdrage in hebben, c) dat wanneer er vanuit onze buurten mooie ideeën komen, deze alle ondersteuning verdienen, d) dat constructieve samenwerking tussen bewoners en overheid bij gaat dragen aan een meer duurzame, sociale en plezierige leefomgeving. Gezien dit gegeven pakken we alle kansen op om ons te helpen dit waar te maken.

Gemeenten hebben een belangrijke regierol in de warmtetransitie voor de gebouwde omgeving. Wij, als buurtinitiatief, kunnen daarbij van waarde zijn en insgelijks kunnen we 'meeliften' op de regie van de gemeente. De gemeente Arnhem heeft ervoor gekozen om bij het opstellen van hun warmtetransitie-visie(s) waar mogelijk inzichten vanuit de wijken mee te nemen. Door met al bestaande initiatieven samen te werken, kan gebouwd worden aan plannen die gebaseerd zijn op inzichten vanuit zowel de gemeente als vanuit de wijkbewoners.

Op deze manier is ook GroenWest aan de slag gegaan. De voorbije jaren hebben in het teken gestaan van de vraag "hoe gaan we de wijk GroenWest verduurzamen en uiteindelijk aardgasvrij maken in haar energievoorziening?". De inwoners van de wijk en andere relevante stakeholders zijn zich rond deze vraag gaan organiseren om hier al verkennend stappen in te zetten.

1.2. GroenWest Arnhem

Sinds 2015 zet GroenWest zich in om wijkbewoners en andere belanghebbenden te informeren, enthousiasmeren en activeren met betrekking tot de thema's duurzaamheid, energie, groen, water, voedsel en vervoer. We verbinden initiatieven, zorgen voor afstemming en organiseren activiteiten en projecten met en voor buurtbewoners.

In 2021 werd GroenWest een wijkcoöperatie. In de oprichtingsakte werd het volgende genoteerd ten aanzien van haar doelstelling:

"De Coöperatie heeft ten doel te voorzien in de stoffelijke behoeften van haar leden op het gebied van de energietransitie, vergroening (bv t.b.v. biodiversiteit) en klimaatadaptatie, krachtens overeenkomsten met hen gesloten in het bedrijf dat de Coöperatie te dien einde ten behoeve van haar leden uitoefent of doet uitoefenen.

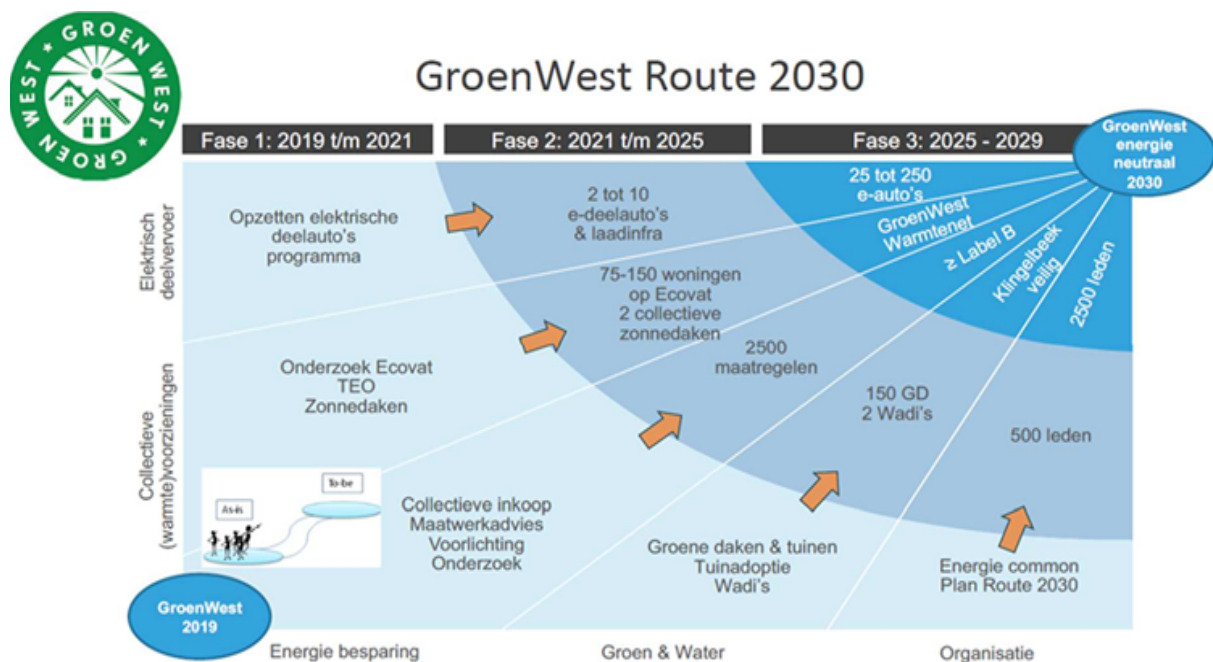
De Coöperatie tracht dit doel te bereiken door onder meer:

- *Samenwerking: het bevorderen van samenwerking tussen en met bewoners rond de uitdagingen en kansen gegeven vanuit de energietransitie en klimaatadaptatie;*
- *Verbinding: het verbinden van initiatiefnemers voor de wijk (uit de wijk of van buiten de wijk) aan relevante andere partijen (met kennis en knowhow, een netwerk, financiering, of 'geestverwantschap');*
- *Support: het ondersteunen van initiatiefnemers voor de wijk (uit de wijk of van buiten de wijk) met kennis/ knowhow, een netwerk, 'loopvermogen'/ organisatiemogelijkheden, en een communicatiekanaal;*
- *Een stem: het opbouwen van een collectieve 'stem' van wijkbewoners om dialoog tussen andere organisaties (publiek, privaat en kennisinstellingen) en wijkbewoners mogelijk te maken;*

- Kennisopbouw: het opbouwen en delen van kennis over de energietransitie en klimaatadaptatie in wijken samen met andere initiatieven (in de wijk of daarbuiten);
- Vruchtbaar veld: het bestendigen van een vanuit de buurten gegenereerd netwerk van betrokken en actieve wijkbewoners over de energietransitie en klimaatadaptatie. “

Het kernteam bestaat uit zeven actieve mensen waaromheen een flexibele schil van buurtbewoners is ontstaan. De integrale wijkaanpak staat voorop. Het liefst organiseren en ondersteunen we projecten op zo'n manier dat iedere bewoner er relatief eenvoudig aan kan meedoen. De thema's waar we ons vooral mee bezig houden zijn: duurzaam vervoer, collectieve energievoorzieningen, energiebesparing en groen (klimaatadaptatie) en biodiversiteit. Onze projecten plotten we in een periodiek ge-update routekaart. De kaart hieronder geeft de stand van zaken weer in 2019: bij het begin van het Wijk van de Toekomst Traject.

Figuur 1: GroenWest Route 2030 anno 2019

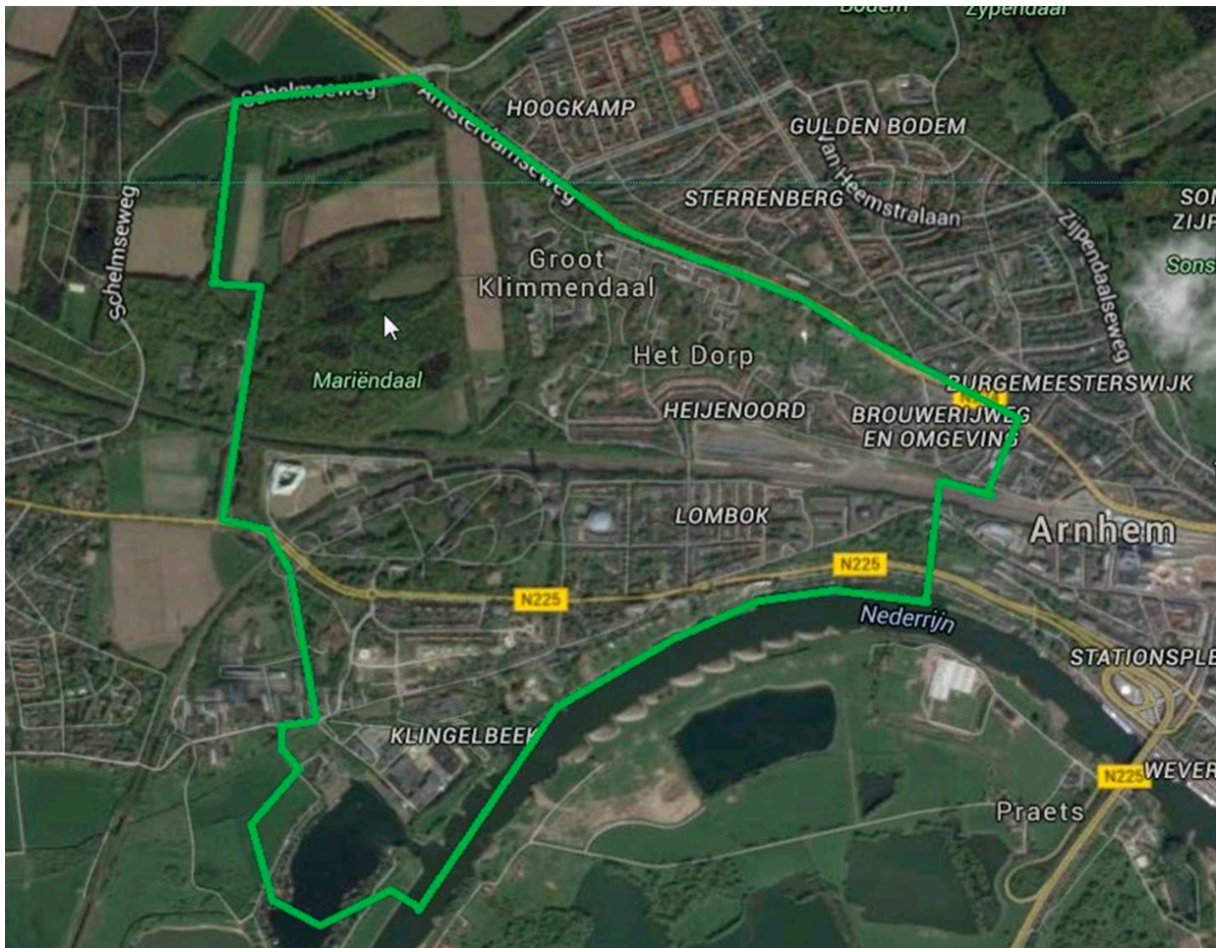

In de afgelopen jaren hebben we goede naamsbekendheid opgebouwd in onze wijken. We werken daarbij met plezier samen met de buurtinitiatieven Klingelklimaat (in wijk Hoogstede-Klingelbeek) en RosandeStroom (Rosandepolder). We staan voor dezelfde missies: vergroening, verduurzaming, verbinding. Binnen onze initiatieven ligt een schat aan kennis, kunde, ervaring en energie. We inspireren elkaar, werken vanuit de straat en trekken zo veel mogelijk samen op.

2. De basis: stadsdeel Arnhem West

Arnhem West bestaat uit de wijken Heijenoord, Lombok en, afhankelijk van je perspectief, tevens Hoogstede-Klingelbeek (welke voor een deel ook op zichzelf staat). Voor GroenWest

maken echter ook Het Dorp, Rosandepolder en Arnheems Buiten hier deel van uit. Zie het kaartje hieronder voor de geografische afbakening van ons werkveld. Er zijn de nodige sociaaleconomische verschillen tussen de wijken binnen het stadsdeel, maar met betrekking tot energie, duurzaamheid, biodiversiteit, klimaat en aanverwante thema's trekken deze wijken al enkele jaren gezamenlijk op.

2.1. Bewoners

In totaal telt Arnhem West 5.373 bewoners. De laatste jaren neemt het aantal bewoners toe met een nieuwe buurt in Hoogstede-Klingelbeek en nieuwbouwplannen op de HES en in Heijenoord. Er zijn relatief veel bewoners met creatieve en sociaal ge-engageerde beroepen. Ook kent de wijk relatief veel ZZP'ers. We zien dan ook veel ondernemingslust. De sociale cohesie is uitermate goed en dit uit zich in veel gezamenlijke initiatieven en nog oude tradities (zoals de schutterij in Hoogstede-Klingelbeek). We blijven up-to-date met het stadsdeelblad 'Langs Rijn en Rails' en zijn al met al een 'trotse' en 'betrokken' stadsdeel met een rijke historie van verbindende buurtinitiatieven.

Een per eind 2020 uitgevoerde enquête (zie bijlage 1) geeft aan dat er erg veel potentie in de wijk is ten aanzien van betrokkenheid en animo voor verduurzaming. Zo wil 54% meebeslissen over een omschakeling naar een alternatieve collectieve warmtebron, wil zelfs 24% best mede-eigenaar zijn en zijn 65 mensen bereid zich aan te sluiten bij buurtinitiatieven rondom energie.

Arnhem West heeft de volgende sociaaleconomische kenmerken:

Leeftijd:

- Ongeveer 20% van de inwoners is jonger dan 20 jaar;
- Ongeveer 30% van de inwoners is tussen de 20 en 40 jaar;
- Ongeveer 32% van de inwoners tussen de 40 en 60 jaar; en
- Ongeveer 18% van de inwoners is ouder dan 60 jaar.

Leeftijdsverdeling:

Over het algemeen is de leeftijdsopbouw in alle wijken van Arnhem West ongeveer gelijk. In Klingelbeek wonen relatief veel 65-plussers. De reden hiervoor is omdat in Het Dorp, dat in Klingelbeek valt, veel 65-plussers wonen. In Heijenoord en Lombok wonen naar verhouding iets minder ouderen dan gemiddeld in Arnhem;

Sociaaleconomisch profiel:

Arnhem West heeft meer sociaaleconomische kansen dan gemiddeld in de stad: het gemiddelde huishoudinkomen in de wijk is hoger dan in de stad als geheel, en er zijn relatief weinig gezinnen in de bijstand. Ongeveer 10% van de huishoudens heeft een inkomen onder de lage- inkomensgrens.

Werk en inkomen:

Het gemiddelde inkomen is €37.000 per jaar. Er wonen relatief veel ondernemers en ZZP'ers in Arnhem West: ongeveer 40% van de wijkbewoners valt in deze groep. In de wijk zijn 187 personen werkzoekend. Dat is een percentage van ongeveer 6%.

Scholing:

In de wijk als geheel hebben relatief weinig kinderen te kampen met een leerachterstand. In Klingelbeek is het aantal voortijdige schoolverlaters relatief hoog in vergelijking met de rest van Arnhem.

Sociale cohesie:

Arnhem West wordt gekenmerkt door een groot samenhangsgevoel. Dit komt bijvoorbeeld in uiting in de opvang van statushouders en de zorg voor mensen met een beperking;

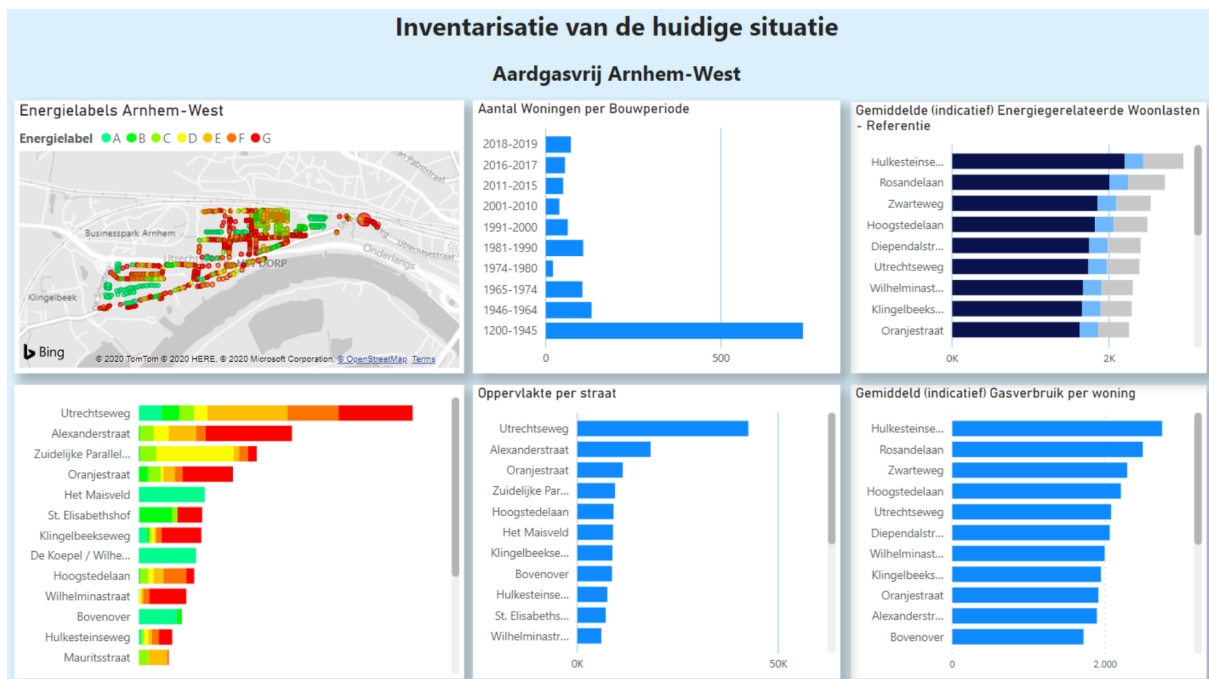
Gezondheid:

Bewoners in Arnhem West zijn opvallend positief over hun zelfredzaamheid en gezondheid. Verder is het relatief lage percentage kinderen met overgewicht opvallend.

2.2. Energiegebruik

Het gemiddelde elektriciteitsverbruik in Arnhem West is 2.549 kWh per jaar. Dit is lager dan het Arnhemse gemiddelde verbruik van 2.855 kWh. Ook het gasverbruik is met 1.285 m³ per jaar lager dan het Arnhemse gemiddelde van 1.352 m³ per jaar. De warmtevraag per vierkante meter woonoppervlak, ca. 275.000 MJ/m², blijkt echter relatief hoog. De reden hiervoor is dat Arnhem West wordt gekenmerkt door veelal oude woningen met een relatief slecht

energielabel. Het isoleren van woningen vormt daarom een belangrijk onderdeel van de duurzaamheidsopgave van Arnhem West. Gezien de grote variatie in woningen is het bieden van maatwerk hierbij van groot belang.

Bron: presentatie uit 2021 "mogelijkheden warmtevoorziening Arnhem -West"(dit is excl. Heijenoord)

2.3. Gebouwde omgeving

Arnhem West telt ongeveer 2.870 woningen. Deze woningvoorraad is als volgt verdeeld:

- Koopwoningen: 57% van de woningvoorraad
- Woningen in het bezit van woningcorporaties: 23% van de woningvoorraad;
- Huurwoningen: 20% van de woningvoorraad.

Het grootste deel van deze woningen is gebouwd voor 1945 en heeft over het algemeen slechte energie labels (E t/m G). In Lombok staan tussen de Oranjestraat en de Zwarteweg veel monumenten: de koepelgevangenis, appartementencomplex St. Elizabethshof, woonhuizen en een complex met voormalige arbeiderswoningen.

2.4. Technisch potentieel voor verduurzaming

Er liggen in de wijk veel kansen op het gebied van het verlagen van de energie vraag. Dat blijkt uit de veelal oude woningen met een slecht energielabel en de relatief hoge warmtevraag per m² woonoppervlak. Met het isoleren van woningen kan veel bereikt worden, niet alleen ten aanzien van het besparen van energie, maar ook voor het verbeteren van comfort. Daarbij is het aan te bevelen om het in de verduurzamingsopgave de planning van gebruikelijk onderhoud van de woningen mee te nemen.

Voor het grote aandeel één-gezins-koopwoningen kunnen het Energieloket Midden-Gelderland (ELMG) en de Rijn en IJssel Energiecoöperatie (REIJE) veel betekenen, maar ook collectieve inkoopacties zijn kansrijk. Dat laatste blijkt uit de aanvragen voor isolatiesubsidie, de aanwezige sociale cohesie in de wijk en de wijkinitiatieven die al zijn ontstaan in de wijk. De leeftijdsopbouw in de wijk, met ruim 60% in de categorie 20-60 jaar, het lage aandeel werkzoekenden en het relatief hoge besteedbare huishoudinkomen geeft aan dat investeren in de eigen woning goed mogelijk is. Echter, door de vooroorlogse bouw en de diversiteit aan woningen vraagt het wel maatwerk.

Voor huurwoningen van de woningbouwcorporatie is een verduurzamingsslag goed mogelijk. Het één en ander hangt af van de plannen van de woningbouwcorporatie en de mate waarin huurders zich kunnen organiseren. Daarnaast heeft een groot deel de status van beschermd stadsgezicht. Een specialistische maatwerk aanpak in het verduurzamen van dat gedeelte van de wijk is daarom nodig.

Er zijn tenslotte relatief weinig daken met zonnepanelen in de wijk. Gezien de potentie volgens de zonatlas is het kansrijk de wijkbewoners te stimuleren om zonnepanelen te plaatsen. Er zijn ook grote daken in de wijk of omgeving die geschikt zijn voor zonnedaken, bijvoorbeeld het spooreplacement (waar mogelijk ook de taluds geschikt zijn) en het KEMA-terrein. Daar liggen mogelijkheden voor een collectief dak op basis van de SCE-regeling (de voormalige postcoderoos regeling).

2.5. Betrokkenheid bewoners

Er is veel kennis en kunde over duurzaamheid en de energietransitie in de wijk aanwezig. De afgelopen jaren is door samenwerking in buurtinitiatieven een toegankelijk netwerk ontstaan van betrokken bewoners. Dit netwerk biedt vertrouwen om de mogelijkheden van verduurzaming van onze huizen en onze leefomgeving samen op te pakken. De inzichten vanuit de eerdergenoemde enquête uit 2020 (zie bijlage 1) geven extra motivatie om dit netwerk verder uit te gaan breiden.

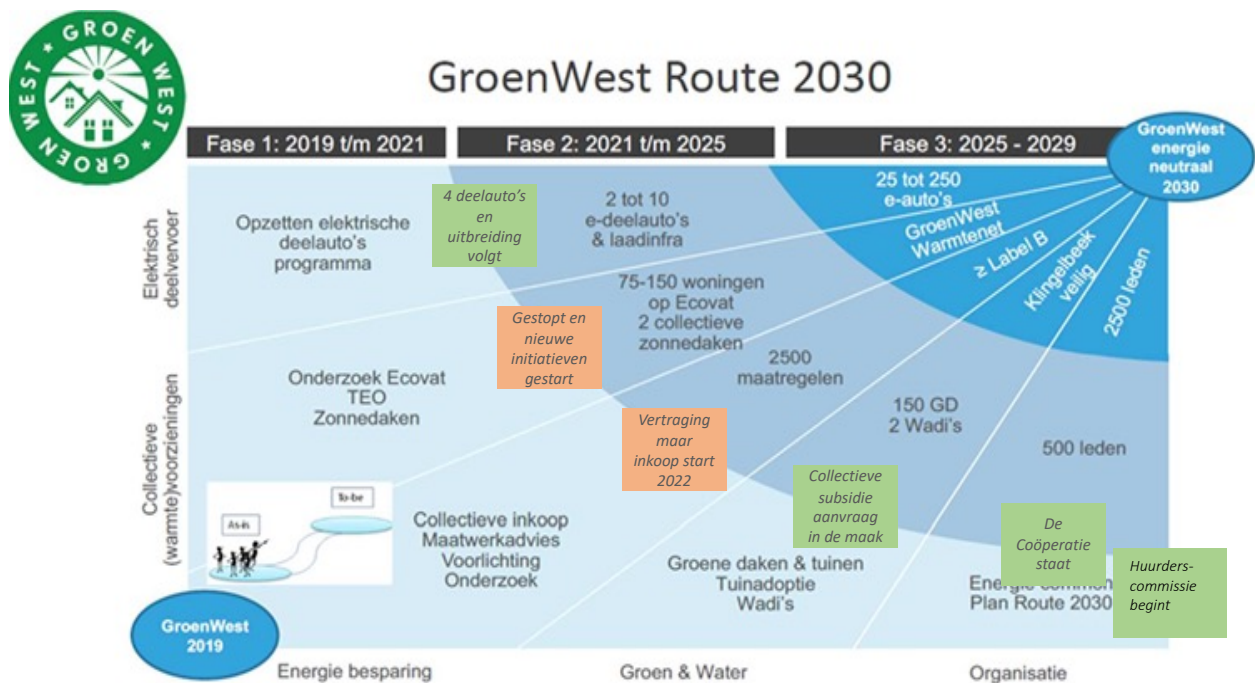
3. Stand van Zaken: waar staan we en wat hebben we geleerd?

In dit hoofdstuk schetsen we de voor ons belangrijke activiteiten die we per thema in de afgelopen drie jaar hebben uitgevoerd. Bij ieder thema was telkens één lid van het kernteam de trekker.

3.1. Stand van zaken

We volgen onze initiatieven conform de thema's van onze 'GroenWest Route 2030'. Figuur 2 hieronder geeft al kort een schets over de stand van zaken per einde 2021.

Figuur 2: GroenWest Route 2030 StaVaZa 2021

Wanneer we ons verdiepen in de activiteiten die onder de verschillende thema's vallen kunnen we concluderen dat GroenWest goed bezig is geweest. We hebben het 'begin' (anno 2019) en de huidige 'stand van zaken' (anno 2021) in de volgende tabel (tabel 1) weergegeven.

Tabel 1: matrix voortgang initiatieven per thema

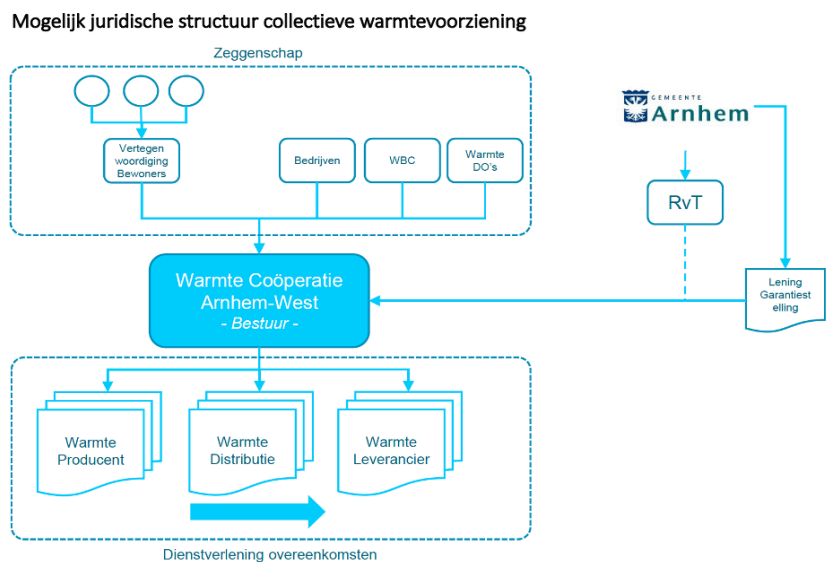
Thema	StaVaZa 2019	StaVaZa 2021
1. Duurzame mobiliteit	<p>Gesprekken en informatiebijeenkomsten gevoerd met de provincie, de gemeenten en RijnIJssel-energiecoöperatie op basis van wens van Groen West en bewoners voor elektrisch deelvervoer.</p> <p>Door het Aanjaagfonds van ArnhemAan zijn twee aanjagers gevraagd om mogelijkheden uit te zoeken en dit te presenteren aan de wijk. De buurt koos voor een aanbieder (Wedrivesolar).</p>	<p>In maart 2020 werden de 3 eerste deelauto's geïntroduceerd in Arnhem-West.</p> <p>De deelauto's in Arnhem-West zijn gegroeid tot 4 deelauto's.</p> <p>Het deelsysteem is verder uitgebreid naar Angerenstein en Alteveer-Cranevelt met nog 5 extra auto's.</p>
2. Collectieve voorzieningen	<p>Kansen voor collectieve voorzieningen komen soms voorbij en worden opgepakt. Dit waren:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 'Zon op het Dak van een Ander' projecten met bv t' Huukske ▪ Zon op dak Drie Gasthuizen ▪ De inzet van overcapaciteit van het te bouwen Ecovat <p>De focus lag voor 2019 op zonnepaneel projecten. Dit resulteerde bv in Zonnepanelen op 't Huukske. In 2019 kwam daar het Ecovat bij: een collectieve warmtevoorziening. Het Aanjaagfonds hielp ons een haalbaarheidsstudie uit te laten voeren hiernaar.</p>	<p>Het Ecovat werd uiteindelijk niet gebouwd, echter vanuit dit traject kwam het idee van het opzetten van een coöperatie naar voren. Ook ontstonden hier de eerste gesprekken over onze rol binnen de zoektocht naar alternatieve warmtevoorzieningen.</p> <p>Een tweede kans voor een collectieve warmtevoorziening kwam vanuit de gemeente met een warmtenet vanuit de HES. (Aquathermie). Met Klingelklimaat waren we betrokken bij de gesprekken en haalbaarheidsstudies. De haalbaarheidsstudies haalden het niet. Resultaat: innige samenwerking met Klingelklimaat en goede verhouding met de gemeente.</p>
3. Energiebesparing	<p>In 2019 focuste GroenWest zich op bewustwording met o.a. keukentafel gesprekken en de 'energiebespaarmaaltijd' met huurders in 't Huukske.</p>	<p>In 2020 is naast bewustwording een traject ter ondersteuning van de verduurzaming (energetische verbetering) van de Hulkestein flat gestart en afgerond.</p> <p>In nasleep van het project rond Ecovat is een start gemaakt aan 'advies-op-maat' trajecten voor de verduurzaming van particuliere huizen in met name Heijenoord met E-trias. Dit traject duurt langer dan verwacht. De eerste resultaten moeten nog komen.</p>

		<p>In 2021 is besloten om collectieve inkoopacties te houden voor isolatie. Aanjager was een haalbaarheidsonderzoek waaruit bleek dat een warmtenet vooralsnog niet haalbaar is). Arnhem AAN ondersteunt hierbij met de inzet van procesbegeleiders van adviesbureau Fit Our Future. Einde 2021 gaat het standaard 'warmtecamera-wandeling' traject weer van start.</p> <p>Samen met 'Kolibris' proberen we een straatgerichte aanpak uit: vanuit de straat wordt animo en samenwerking voor verduurzaming georganiseerd: de eerste straat is de Calunastraat in Heijenoord.</p>
4. Groen, water en biodiversiteit	<p>Klimaatadaptatie en met name Groene Daken is een standaard agendapunt binnen GroenWest. De eerste groene daken acties stemmen al vanaf 2018 met bv het groene dak van Erik Opdam van GroenWest.</p>	<p>20 huizen hebben groenen daken laten leggen</p> <p>Sinds mei 2021 is Groen West actief gestart met het maken van een groenplan om de biodiversiteit nog te vergroten. Er is een oproep gedaan aan wijkbewoners om waarnemingen te doen van planten en dieren in de wijk en deze te posten op waarnemingen.nl. Met deze informatie kunnen we dan op termijn een groenplan maken, waar bijvoorbeeld ook ruimte is voor gerichte acties voor specifieke dier- of plantensoorten. Inmiddels worden er al heel wat waarnemingen gedaan in onze wijk.</p> <p>In september 2021 is er een actie uitgevoerd ten aanzien van geveltuintjes, als onderdeel van het NK-tegelwippen.</p>
5. Organisatie, samenwerking en betrokkenheid	<p>GroenWest Arnhem stond al goed op de kaart. Het Wijk van de Toekomst traject zou gaan beginnen. Nieuwe leden werden toegevoegd vanuit het een ander wijk initiatief.</p>	<p>GroenWest is nu een coöperatie.</p> <p>Een klankbordgroep voor sociale huurders is gestart; d.w.z. een huurcommissie wordt nu opgezet. In het organiseren van huurders werkt bv ook Klingelklimaat mee ter ondersteuning. Er is een plan aangeboden, er is een peiling gehouden, er is een logo, er is een pamflet met het waarom, wat en hoe van de commissie.</p> <p>Samenwerking met de initiatieven Klingelklimaat en Rosandestroom is innig</p>

	<p>en zeer waardevol. De eerste Duurzame Drakenboot Dag inspireerde.</p> <p>Er worden meer mensen uit de wijk betrokken, mensen die niet direct in het kernteam zitten, maar wel voor individuele acties en projecten actief willen meewerken.</p> <p>Er wordt meer gebruik gemaakt van de COP-initiatieven vanuit Wijk van de Toekomst en dit geeft inspiratie en kruisbestuiving.</p> <p>Samenwerking en steun met andere wijken in Arnhem begint, maar kan inniger (als de tijd het toelaat).</p>
--	--

Voor Fase 1 zijn de meeste activiteiten dus opgepakt en afgerond. Kijkend naar het thema “elektrisch vervoer” kunnen we zeggen dat de doelen behaald zijn. Er zijn inmiddels vier deelauto’s inclusief laadinfrastructuur beschikbaar in de wijk. Daarmee loopt GroenWest goed op schema.

Wat betreft de “collectieve (warmte)oplossingen” is het anders gelopen dan initieel bedacht. Het Ecovatproject heeft geen doorgang gekregen. Een onderzoek voor haalbaarheid van een warmtenet vanuit de gemeente was een kans, maar helaas gaat ook deze oplossing voorlopig niet gerealiseerd worden. Onderwijl echter wordt veel geleerd (zie hiernaast bv een mogelijke juridische structuur voor een duurzame warmtevoorziening), wordt gewerkt aan samenwerking en blijven de kansen wel komen. Onlangs raakten we b.v. in gesprek voor een warmtenet via het landgoed Klingelbeek.

Bron: presentatie uit 2021 “mogelijkheden warmtevoorziening Arnhem -West”

Verder ontstaat vanuit deze kansen aanvullende tractie op het thema energiebesparing: het perspectief op een mogelijk alternatieve duurzame warmtebron schept extra motivatie om te investeren in de verduurzaming je huis. Dit bleek b.v. het geval bij de haalbaarheidsstudie over het warmtenet dat door de gemeente was opgezet (met Arnhem West als ‘kansrijke wijk’). Tot midden 2021 liep GroenWest achter op het thema “energiebesparing”. Wel hadden we verkend in hoeverre collectieve inkoop en maatadvies kansrijk kan zijn voor de wijk en met E-Trias was

een traject voor maatwerk advies opgestart. Dit traject werd zwaar vertraagd door technische knelpunten. Daarnaast zorgde de coronapandemie voor vertraging. Collectieve inkoop, zeker bij de opstart, is een heel proces, waarbij het face-to-face interactie cruciaal is. Kort na de uitkomsten van de genoemde haalbaarheidsstudie en kort na de versoepeling van de coronamaatregelen, zijn we begonnen met de opzet van een eerste collectief inkooptraject. Dit eerst traject zal in 2022 gerealiseerd worden; wat qua timing ook goed valt met nieuwe subsidiemogelijkheden.

Op het onderwerp “Groen en Water” zijn we heel actief geweest. Er ligt veel energie op dit onderwerp en is, naast intrinsiek belangrijk, ook een belangrijke vliegwiel waarmee de buurten betrokken worden. Het ontsteden van tuinen, de groene daken actie, de compostbakkenactie en actie voor regentonnen vallen hieronder. Gezien deze energie hiervoor is Groen West gestart met het maken van een groenplan voor de vergroting van biodiversiteit. Wijkbewoners zijn betrokken om waarnemingen te doen van planten en dieren in de wijk en deze te posten op waarnemingen.nl. Deze informatie geeft input voor het groenplan, waar bijvoorbeeld ook ruimte is voor gerichte acties voor specifieke dier- of plantensoorten.

Pas op, hier slapen bloembollen

Ten aanzien van onze de ontwikkeling van ons als organisatie hebben we een belangrijke stap genomen met het oprichten van de coöperatie. We zien al voordelen. Door de coöperatie kunnen we al eenvoudiger verantwoordelijkheid nemen in projecten en eventuele subsidiemogelijkheden oppakken; dit is ook nuttig voor het helpen van andere buurtinitiatieven. Verder zijn we nu bezig met het opzetten van een huurcommissie voor de verduurzaming van sociale huurwoningen in de wijk. De opstart hiervan zorgt voor aanvullende energie en ook brede verbinding in de buurten met het pleit van de huurders. De coöperatie en de samenwerking met anderen inspireert, geeft elan, additionele kunde, daadkracht en het geeft vertrouwen: je kan een wat grotere broek aantrekken (bv ook dankzij spargesprekken bij de COP van WvdT).

Het uiteindelijke doel was om in 2030 energieneutraal te zijn; een ambitieus streven waarvan we met de kennis van nu moeten constateren dat dit in de realiteit niet haalbaar is. Voor GroenWest is de doelstelling eigenlijk ook breder; d.w.z. verduurzaming in een brede zin met de energietransitie als belangrijk speerpunt. Het gaat ons om CO₂-neutraliteit EN vergroening EN biodiversiteit, een circulaire economie, een deel economie (geen afval). Per 2030 vertaalt zich dat voor ons in een Arnhem West dat in een snel tempo verduurzaamt (met bv een

afgeronde isolatie-opgave en de in gebruik name van duurzame warmtebronnen voor de meerderheid van de woningen) en zich kenmerkt door een dynamisch en hecht netwerk van betrokken bewoners die gezamenlijk de kansen daarvoor identificeert en verzilvert.

3.2. Lessen

De verduurzaming van de wijk en de energietransitie zien we als een proces waarin verschillende projecten samenkomen. Iedere woning, iedere buurt en wijk vraagt om een nieuwe serie afwegingen. Van belang, zo merken wij, is om dan vooral ook in beweging te blijven. Zo kan een nieuw initiatief of idee eenvoudiger aanhaken. Dit is echter ook lastig. Als vrijwilligers hebben we soms meer- en soms minder tijd, soms hebben we te maken hebben met 'overkill' op een thema, soms zijn er teleurstellingen en we hebben de coronapandemie die veel initiatieven de das om deed. Het is dan van belang om enigszins structuur en ritme te krijgen en met creatief 'klein verzet' door te gaan totdat een nieuwe kans zich voordoet. Met 'klein verzet' bedoelen we hier dat we vooral de kleine initiatieven waarderen en koesteren; de filmavond, een artikeltje, een inkoopactie, een warmtecamera wandeling etc....

De grootste uitdagingen binnen GroenWest hebben te maken met het feit dat we met een noodzakelijk 'los-vaste' of 'fluide' organisatie werken binnen een nogal dynamische en complexe opgave. Het toekomstperspectief is in ontwikkeling (is dus geen gegeven) en daar zullen we dus samen aan moeten werken... vaak dus op 'klein verzet'. Dit vraagt:

1. Flexibiliteit, dialoog (in verbinding staan) en het vinden van een koers;
2. Tijd: iets goed doen kost gewoon tijd, capaciteit en geduld;
3. Samenwerking met de gemeente en andere instanties;
4. Samenwerking in de wijk (met klein én groot verzet);
5. Het belang van een klankbordgroep voor huurders;
6. Goede communicatie (formeel en vooral ook informeel).

3.2.1. Flexibiliteit, dialoog en toch een 'koers'

De belangrijkste consequentie van bovengenoemde situatiekenmerken is dat we flexibel moeten zijn, continu de dialoog moeten zoeken en de connectie maken met zoveel mogelijk bewoners (en niet enkel met geestverwanten). Hier staat echter tegenover dat binnen een flexibele beweging de vraag van 'koers' en 'identiteit' regelmatig terugkomt. Vragen zoals: waar zijn jullie van? Waar werken jullie naartoe? Wanneer klop ik bij jullie aan? En als we deze vragen niet voldoende concreet beantwoorden, raken we onze rol als 'gesprekspartner' kwijt. Daarnaast, en dat is een nog groter risico, kunnen we structuur voor samenwerking kwijtraken met als gevolg dat de toekomst van GroenWest afhankelijk wordt van een paar enthousiaste leden die zich op den duur misschien stuk lopen; ten slotte: er zijn zo veel leuke initiatieven te ontplooiën! Dus we hebben nodig: flexibiliteit, rolbepaling en koers.

- *Flexibiliteit is al een inherent onderdeel van ons initiatief; de crux: lift zo veel mogelijk mee op de energie in de wijk;*

We willen meer dan we kunnen. Het is dan wat ons betreft niet erg om iets moois te bedenken en er vervolgens even niets mee te doen, totdat omstandigheden het idee

weer relevant maakt. Zo merken we dat het van belang is mee te liften op de energie die in de wijk al aan het ontstaan is. Als er energie ligt rond bv het afvangen van regenwater, of het betrekken van de jonge generatie (via de Heijenoord School), wie zijn wij dan om te zeggen dat dit niet in lijn met onze prioriteiten is. Onze prioriteit ligt bij het aanwakkeren en ondersteunen van energie voor vergroening en verduurzaming. Daarnaast, als er niet voldoende energie voor een initiatief is, dan ontstaat de kans dat er veel werk moet worden verricht om mede buurtbewoners in beweging te krijgen. Een goed initiatief kost tijd en het helpt als enthousiaste capaciteit in de wijk al aanwezig is. Dit was bv de belangrijkste reden voor het succes van het project t.a.v. elektrisch deelvervoer.

- *Bouw wat voorspelbaarheid in de activiteiten (wat jaarlijkse 'rituelen')*

Terwijl we zoeken naar initiatieven en energie, wordt van ons ook iets van voorspelbaarheid verwacht. Als we elke laatste zondag van september een duurzame kick-off houden wordt dat onderdeel van de traditie, dat wordt een ritueel (de drakenbootrace). Zo zijn er meerdere 'rituelen' aan het ontstaan: warmtecamera-wandelingen, groene daken trajecten, gemeenschappelijke inkooptrajecten, biodiversiteitswandelingen, regelmatige lezingen of filmavonden (b.v. elke laatste donderdag van het kwartaal). We zijn de kalender nog aan het optuigen, maar enigszins ritme in onze werkzaamheden geeft de mogelijkheid van mensen om aan te haken, een keertje over te slaan, de volgende keer weer bij te springen en anderen te enthousiasmeren.

- *Onze identiteit (wie we zijn en waarvoor we er zijn) is voor een deel een continu wordingsproces dat structureel aandacht vraagt*

Het vinden van antwoorden op wie we zijn en wat we doen is eigenlijk een continu proces dat aandacht vraagt. Er komen mensen bij met nieuwe interesses en inzichten, soms heeft iemand het heel druk, er komen nieuwe kansen voorbij, etc.. Het is dus van belang dat we daar aandacht voor houden. Onderwijl bouwen we hier onder structuur en 'ritme' op. Daar zijn we medio 2021 mee begonnen. Zo is er een aantal standaard onderdelen die altijd aandacht vragen; bv: communicatie, administratie, beheer, fundingmogelijkheden en samenwerking met andere initiatieven. Daarnaast kent GroenWest thema's die relatief stabiel blijven: verkeer, energiebronnen, energiebesparing, groen, biodiversiteit, klimaatadaptatie. Het is zinvol om voor deze thema's kennis op te bouwen. De komende periode werken we hier samen met Fit Our Future aan (zie hoofdstuk 4).

3.2.2. Iets goed doen kost tijd en capaciteit

Iets goed doen kost veel tijd en dat geldt zeker als je werkt in vrije tijd met elkaar. Ook is het onregelmatig: soms moet je er hard aan trekken, of komt er een verrassing waar je op moet reageren. Het EV-deelvervoerproject is daar een voorbeeld van. Er moest veel informatie worden verzameld, het proces moest worden vormgegeven, mensen moesten worden betrokken etc.. Het is dan van belang het project 'behapbaar' te houden, meerdere mensen te

betrekken (zodat je elkaar kan afvangen en werk kan verdelen), en waar je kansen ziet ook ondersteuning aan te vragen; want dat kan ook (bv bij de gemeente).

- *Aandacht vooraf aan een traject is belangrijk, maar wordt vaak vergeten*

He behapbaar krijgen van een project vraagt om aandacht vooraf. Vooraf kan je al gaan bepalen wat je zou willen bereiken, met wie, hoe, etc.. Als de contouren zich daarvan gaan aftekenen kan je anderen daar ook beter bij betrekken. We kunnen elkaar hierin nog wel een handje bij helpen. Deze aandacht voor voorbereiding is een belangrijke investering in je eigen mentale gezondheid en het succes van het project. Een behapbaar project wil overigens niet zeggen dat je niet de 'grote uitdagingen' of kansen oppakt; maar dat je ze 'behapbaar' oppakt.

- *Blijf onderwijl in contact met de buurt*

Om verrassingen te voorkomen, om te zorgen voor capaciteit, en voor het kunnen 'loslaten' van een project is het van belang continu contact te houden met de buurten. Dat gaat soms goed en soms wat minder, maar we moeten niet vergeten hier bewust aandacht aan te geven en dit adresseren in onze initiatieven. Waar het kan betrekken we de desbetreffende buurt ook om gezamenlijk te beslissen (zoals bij de beslissing voor WeDriveSolar). Als dit ook lukt, lukt het ons ook beter om de regie wat los te later en de projecten haar eigen koers te laten volgen.

- *Hulp is beschikbaar, vergeet het niet aan te spreken*

Ten slotte en niet onbelangrijk, kunnen we hulp vragen. Als vanzelf vinden we steeds eenvoudiger hulp bij deskundige bureaus bv bij Klingelklimaat of Rosandestroom. Maar daarnaast zijn er ook deskundigen die we betaald kunnen inzetten met ondersteuning van de gemeente. Hier hebben we al een paar keer mee gewerkt: met Team Rebel (Wijk van de Toekomst), Witteveen & Bos (Haalbaarheidsstudie uitbreiding ECOVAT), Fit Our Future, de Aanjagers voor elektrische deelauto's, Spectrum Elan (voor de huurderscommissie). We maken vooral gebruik van het AANjaagfonds en zijn hier zeer enthousiast over. Je kan die extra stap maken, met name ook om dat kennis, knowhow en daarmee autoriteit wordt betrokken. Daarbij groeien we ook in onze rol opdrachtgever en merken dat we hier zij aan zij bij staan met het AANjaagfonds en de gemeente.

3.2.3. Samenwerking met de gemeente en andere instanties (informeel/ formeel)

De afgelopen jaren groeit de samenwerking met gemeente Arnhem, maar ook andere instanties komen in beeld zoals volkshuisvesting en de Leefbaarheid Alliantie. De samenwerking met de gemeente zien we als zeer hartelijk. Er wordt actief meegedacht en geluisterd en andersom worden wij uitgenodigd om met hen mee te denken. We zien het echt als een partnerschap. Net zoals de gemeente geïnteresseerd is wat er beweegt in Arnhem West, zijn wij

geïnteresseerd in wat er gebeurt bij hen. Zo kunnen we gebruik maken van goede kansen. Dit laatste lukte ons al aardig¹.

- *De gemeente levert deskundigheid voor het 'grotere plaatje'*

Zeker als het gaat om het grotere verhaal en de technische en economische kant daarbij zijn we afhankelijk van de gemeente. Zie als voorbeeld de presentatie voor de haalbaarheidsstudie voor een warmtenet voor Arnhem West vanuit de HES (de plaatjes hiernaast). Deze kans bood een prachtige gelegenheid om samenwerking verder te bestendigen en wat ons betreft is dat ook gelukt, mede dankzij de handreiking vanuit de gemeente.

- *Het 'grotere plaatje' vraagt om lokaal verwachtingsmanagement*

Vaak blijkt iets gewoon niet te kunnen, valt het tegen, moeten we wachten, is er lang onzekerheid. Het is in de buurt bijna nooit 'concreet' genoeg en er wordt verwacht dat de gemeente het klusje wel klaart. Zo kan een signaal vanuit de gemeente kan al snel opgepakt worden als een belofte. Dan kan veel vrijwillige energie gestoken worden in een initiatief dat het uiteindelijk niet haalt. Aan GroenWest de schone taak, wat ons betreft, om hier mee om te gaan. We moeten daarbij niet vergeten in ogeschouw te nemen dat ook doodlopende wegen nooit helemaal voor niets zijn. Sterker nog, er is veel bijvangst.

- *Het belang van timing en van wat opportunisme*

Het is een kunst, maar we beginnen het te verstaan, om EN de buurt in beweging te krijgen EN gebruik te maken van de kansen die van buiten de buurt worden gepresenteerd. Zo zien we aandacht ontstaan voor klimaatadaptatie en groen en kunnen daarvan profiteren. We merken daarbij dat we in dit 'gezond opportunisme' ook worden geholpen; d.w.z. we krijgen tijdige 'inkijkjes' over wat gaat komen, of wat mogelijk is. Deze informele relatie met de gemeente als sparringpartner is ons zeer waardevol.²

- *De waardering voor de informele relatie met een formele organisatie*

¹ Voorbeelden zijn: haalbaarheidsstudie warmtenet en de 'kansrijke wijk', haalbaarheid uitbreiding Ecovat, E-trias woningscans, elektrisch deelvervoer, ondersteuning Fit Our Future, het Wijk van de Toekomst programma.

² Soms was het bv bij twijfel goed de gemeente direct te betrekken bij belangrijke gesprekken om ons zo ook meer autoriteit te geven. Hiermee konden we de informatie die werd gedeeld ook meer gewicht geven.

Ons eigen initiatief is gebaseerd op camaraderie. Het is sterk informeel en per gewoonte gaan we zo ook om met anderen in ons netwerk; zo ook de gemeente. Onze samenwerking met de gemeente heeft een persoonlijk- en een zakelijk component en het persoonlijke component wordt door ons gevoelsmatig van groter belang geacht. Dit kan gevolgen hebben. Bijvoorbeeld, wanneer het 'wat zakelijk' wordt, wordt het soms ten onrechte wat ongemakkelijk; bv als het gaat om 'onze resultaten', de 'KPI's, het draagvlak, rolverdeling, de 'bewustwordingscampagne', het 'participatietraject'. We hebben onze eigen grillen en dynamiek en soms is het een kunst om daarop aan te sluiten. Je kan ons dus niet zomaar op een opdracht sturen. Daarnaast kan een nieuwe relatie als gewoonte en vaak onterecht vanuit het belang van die informele verhouding wordt bekeken en 'beoordeeld'. We werken bij voorkeur in kameraadschap samen (ook met de gemeente).

- *Een onvoorspelbare 'dynamiek' vraagt wat ruimte en regelmatig contact*

Onze agenda is breed. We kijken naar de energietransitie, klimaatadaptatie, biodiversiteit, deelvervoer, etc.. Daar waar energie voor een duurzaam of groen initiatief is, willen we deze bestendigen en ondersteunen. Dit geeft ons dynamiek (soms heel veel, en soms wat minder), maar het kan het ook lastig maken om de klokken gelijk te zetten met andere instanties. Tegelijkertijd echter zorgt dit er wel voor dat er een plek is waar we elkaar kunnen vinden. Zonder onze brede, zij het moeilijk te vatten, dynamiek in de wijk is het verdraaid lastig een gesprekspartner te vinden of een nieuw project van de grond te tillen. Het respect en het geduld hiervoor vanuit de gemeente waarderen we zeer.

3.2.4. Samenwerken in de buurt en 'het kleine verzet'

GroenWest is niet opgericht als charismatisch groot gebaar voor een 'groot probleem'. We denken dat kleine acties grote effecten kunnen hebben. We zijn hier niet alleen in. Er zijn veel buurtinitiatieven, in West Arnhem, in Arnhem, de regio, landelijk, Europees: er gebeurt van alles. Wij denken dat investeringen in initiatieven vanuit de buurt belangrijk zijn. We bouwen aan samenwerking in de wijk zodat, mochten er leuke, goede, ambitieuze of minder ambitieuze ideeën voorbijkomen, deze kunnen kiemen, groeien en weer vermenigvuldigen (uiteraard). 'Otto Scharmer' noemt dit een 'vruchtbaar sociaal veld' (Theory U).

- *Waardeer het 'kleine verzet'*

We moeten in beweging blijven en op zo'n manier dat dit ook duurzaam vol te houden is. De LeefbaarheidsAlliantie (Spectrum Elan) gebuikt weleens de term 'klein verzet': met de kleinere versnelling de berg op fietsen. Door beweging kunnen mensen aansluiten, kunnen ideeën landen, kan een gemeente een sparringpartner vinden, kan een ondernemer een route vinden voor een nieuwe warmte-oplossing, etc.. Het is binnen deze dynamiek dat nieuwe ideeën opkomen.

We merken daarbij dat wanneer we een mooie kans proberen uit te werken, dit direct een aanzuigende werking heeft op anderen: instanties, bedrijven, bureaus, andere initiatieven. Bij de haalbaarheidsstudie op de uitbreiding van het Ecovat was dat bv erg opmerkelijk, maar ook bij het opzetten van de huurderscommissie zagen we iets soort

gelijks: anderen met deskundigheid bieden zich aan (vanuit Klingelklimaat, vanuit de LeefbaarheidsAlliantie).

Met dat 'kleine verzet' kunnen we ook grotere trajecten oppakken en vooral ook weer doorgaan als een traject niet lukt. We weten van tevoren steeds beter dat er een wezenlijk risico is dat een traject uiteindelijk niet slaagt, of op de plank terecht komt. We hebben dit al een paar keer meegemaakt.

- *Hou oog voor de bijvangst*

Op zich is het jammer wanneer een traject niet slaagt, maar tegelijkertijd weerhoudt het ons er niet van om een volgende kans weer op te pakken. De bijvangst is veel te aantrekkelijk; namelijk:

1. Er ontstaat met elke nieuwe kans samenwerking en verbinding; met de eerste initiatiefnemers, maar vervolgens ook met anderen die aanhaken (buren, bedrijven, andere buurtinitiatieven etc.). In zo'n traject leer je elkaar goed kennen.
2. Er wordt kennis opgedaan en die kennis wordt ook weer binnen de wijk gedeeld. We ontkomen er niet aan te moeten pionieren en dat wil zeggen dat nog veel onduidelijk is. Door initiatieven te starten met elkaar, halen we kennis op en leren we vooral ook elkaar te vinden en daarmee wordt ook zelfvertrouwen opgebouwd.
3. Er is bewustzijn ontstaan voor een nieuw perspectief, een kans, en dit zet mensen weer aan het denken en zet ook weer in beweging. Het Ecovat-traject leidde o.a. tot het idee voor het opzetten van een Coöperatie en liet ook ons nadenken over de mogelijkheden voor het ooit vormen van een ESCo.

- *GroenWest werkt verder, ook in windstilte*

Na elke afzwaai, zakt de energie even weg. Het is dan aan ons om de draad weer op te pakken, de bijvangst te herwaarderen en door te werken; de verkenning gaat voort. Deze rol is belangrijk.³ Als niemand dit oppakt ontstaat na zo'n traject een soort van 'windstilte', terwijl dit juist het moment is om weer dat 'kleine verzet' op te gaan pakken, daar zijn dan juist mooie kansen voor. Op zo'n manier wordt een wijk meer dan een

³ De belangrijkste lessen liggen vaak voorbij een daadwerkelijk initiatief. Voor het Ecovat zagen we allerlei bijvangst, welke we uiteindelijk belangrijker gingen vinden dan het eigenlijke project zelf. Bijvangst is bv:

- Institutioneel: dat er nieuwe kansen ontstaan voor samenwerking en voor manieren waarop collectieve voorzieningen kunnen ontstaan en worden beheerd.
- Transitioneel: een mogelijkheid voor een collectieve voorziening maakt veel beweging los; ineens gaat men haast en urgentie voelen: 'er is nieuw perspectief'.
- Dit soort projecten geven veel 'exposure' aan het duurzaamheidsvraagstuk en creëert een soort trots; een soort van 'wir schaffen das'.
- Verbinding: dit soort projecten, ook slagen ze vaak niet, brengen, zeker als je dit goed doet met goed verwachtingsmanagement, mensen, buurten en wijken samen.

samenraapsel van 'klanten', ondernemers en huishoudens. We bouwen aan onderlinge relaties.

3.2.5. Speciale aandacht voor huurders

Vanaf het begin heeft GroenWest zich gericht op alle bewoners van Arnhem West, woningeigenaren en huurders. Huurders namen deel aan diverse activiteiten en/of organiseerden activiteiten op het gebied van klimaatadaptatie en/of vergroening. Wat betreft de verduurzaming van hun woningen zijn huurders echter afhankelijk van de uitvoeringsplannen van Volkshuisvesting. Een huurder uit Lombok die onderdeel uitmaakt van kernteam van GroenWest heeft zich hard gemaakt om hier echt werk van de maken.

In de zomer van 2020 hebben we een planvoorstel voor een energiebesparingstraject en zonnepanelen gepresenteerd aan de woningcorporatie. Helaas is het plan afgewezen. De verduurzaming van sociale huurwoningen in Lombok hebben geen prioriteit bij de woningcorporatie tot 2030. De huurwoningen in Lombok betreffen daarbij beschermd standsgezicht en die worden vooralsnog niet projectmatig opgepakt. Komend jaar neemt Volkshuisvesting het duurzaamheidsbeleid voor monumenten wel onder loep en dit geeft een kans voor de huurders van Lombok om hun belang aan te geven.

In 2021 zijn we daarom gestart met het formeren van een huurderscommissie; een klankbordgroep die met diverse stakeholders kan communiceren en de rol en betrokkenheid van de huurders in de ontwikkelingen voor een duurzamere leefomgeving kan vergroten. Een groepje huurders, met andere vrijwilligers (zoals vanuit Klingelklimaat) en met ondersteuning van de LeefbaarheidsAlliantie (Spectrum Elan), heeft vervolgens het initiatief genomen een bewonerspeiling te organiseren. Het blijkt dat meer dan de helft van de huurders zich zorgen maakt over de stijgende energieprijzen en vindt dat Volkshuisvesting te weinig doet hun huizen te isoleren (ook tegen hittestress in de zomer). Ook huurders hebben de wens te kunnen profiteren van de financiële voordelen van zonnepanelen.

De initiatiefnemers zijn in gesprek met Volkshuisvesting om te onderzoeken welke kleine en grote stappen ze kunnen nemen de komende jaren.

3.2.6. Communicatie en draagvlak

Communicatie is bij ons soms een ondergeschoven kindje. Het zou goed zijn dat één van ons zich hierop zou richten. Maar tot nu toe zijn de taken verdeeld. De nieuwsbrief is weer goed op gang (de laatste was prachtig en divers) en de sociale mediakanalen worden ook weer ingezet. De website is echter al lang niet up-to-date. De formelere communicatie moeten we beter op orde krijgen: onze website, de sociale mediakanalen en de nieuwsbrief.

- *Vergeet de informele 'ad-hoc' communicatie niet en de 'ad-hoc' 'tegenwind'*

Zo gauw een initiatief door een aantal personen in de wijk wordt omarmd, ontstaat veel support van buiten. Dit geeft veel ondersteuning, maar er komen ook veel vragen terug. Deze communicatie is meer ad-hoc, maar enorm belangrijk. Daarbij kunnen we elkaar ook steunen: we steken onze nek soms uit en dan kan je ook wel eens weerstand verwachten. Dit was bij het Ecovat-project zo, maar ook bij het project met Wedrivesolar. Ten aanzien van dat laatste project werd een van de kernteam van GroenWest in een

moeilijke positie gebracht met ontevreden burens. Dit kan stress met zich meebrengen en vraagt om goede informele communicatie. En als dat goed gaat, kan dat weer meegenomen worden in de bredere communicatiekanalen: *‘de beste reclame voor verder groei is om enthousiaste deelautogebruikers hun ervaringen te laten delen met geïnteresseerde buurtbewoners.’*

- *Blijf de buurt ontmoeten en ‘vier’ vooruitgang*

Ten slotte is het van belang om de buurt regelmatig te ontmoeten. Bijeenkomsten – bewonersavonden, workshops, lezingen- zijn belangrijk en we hebben die, door de coronacrisis, erg gemist. We konden eindelijk weer een duurzame zondag organiseren samen met Rosandestroom en Klingelklimaat werd het een ‘Dolle Duurzame Drakendag’ met workshops, bio-diversiteitswandelingen, een fietstocht langs duurzame buurtinitiatieven, een ritje in een deelauto enzovoort. Het is soms nodig om te vieren dat we samen de schouders eronder zetten.

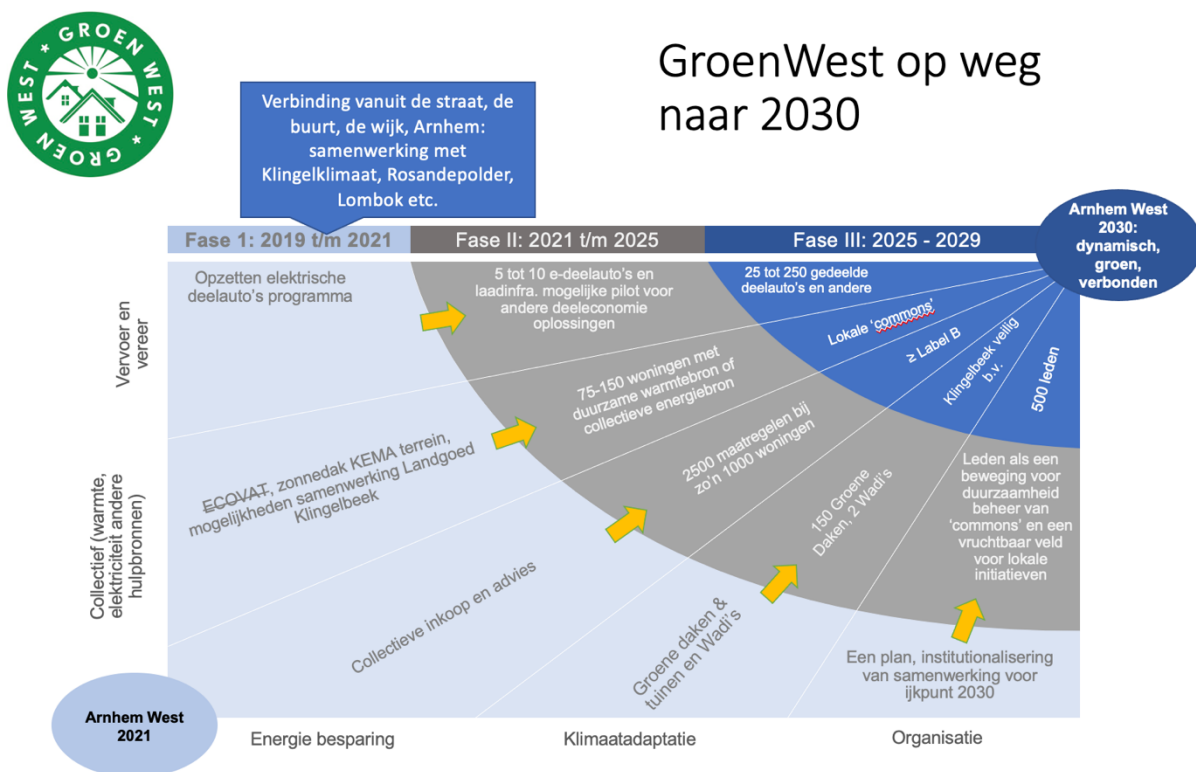
4. En nu...

GroenWest is nu een coöperatie en kan verder groeien. De samenwerking met Klingelklimaat en Rosandestroom inspireert en geeft een zeer welkom aanvullend elan. Er ligt een mooi netwerk met kennis, ervaring en knowhow.

4.1. De herijkte routekaart 2030

De routekaart 2030 zoals kan per 2021 worden herijkt zoals in figuur 3 hieronder. We vonden het daarbij belangrijk om vooral ook het belang van de verbinding vanuit de straat en de samenwerking met andere buurtinitiatieven aan het schema toe te voegen. Daarnaast moet nog worden bepaald hoe we als GroenWest omgaan met leden aan de coöperatie. Dus voor dat onderdeel zetten we voor nu een meer abstracte doelstelling neer voor de komende periode (t/m 2025). De overige doelstellingen blijven nagenoeg overeind op twee kleine aanpassingen na: voor elektrische deelauto's kunnen we, gezien positieve resultaten, ambitieuzer zijn en ten aanzien van het thema 'collectieve energiebronnen' moeten we de oplossing van het Ecovat laten varen.

Figuur 3: GroenWest Route 2030 herijkt anno 2021

Er is nog 8,5 jaar te gaan richting het streefjaar 2030. Er kan van alles gebeuren in die periode. Onderwijl werken we gestaagd verder van kans naar kans. Voor het concrete gedefinieerd

handelingsperspectief het komende jaar, hebben we onderstaande acties op de planning; zie tabel 2 hieronder.

Tabel 2: matrix vervolg initiatieven per thema

Thema	StaVaZa 2021	Vervolg richting 2025
1. Duurzame mobiliteit	<p>In maart 2020 werden de 3 eerste deelauto's geïntroduceerd in Arnhem-West.</p> <p>De deelauto's in Arnhem-West zijn gegroeid tot 5 deelauto's.</p> <p>Het deelsysteem is verder uitgebreid naar Angerenstein en Alteveer-Cranevelt met nog 5 extra auto's.</p>	<p>Wedrivesolar is bezig met het uitbreiden naar Arnhem Zuid en Schaarsbergen.</p> <p>GroenWest is lid van het gebruikerspanel van het onderzoeksproject Robuust, dat onderzoek doet naar een stad breed, toekomstbestendig en flexibel elektriciteitssysteem. Onderdelen daarvan zijn het slim laden en ontladen (bi directioneel laden) van elektrische auto's en het gebruik van stationaire batterijen. De laadpalen van Wedrivesolar zijn bi directioneel, wat het mogelijk zou maken om in de toekomst de elektrische deelauto's ook als batterij voor hernieuwbare energie te laten functioneren.</p>
2. Collectieve voorzieningen	<p>Het Ecovot werd uiteindelijk niet gebouwd, echter vanuit dit traject kwam het idee van het opzetten van een coöperatie naar voren. Ook ontstonden hier de eerste gesprekken over onze rol binnen de zoektocht naar alternatieve warmtevoorzieningen.</p> <p>Een tweede kans voor een collectieve warmtevoorziening kwam vanuit de gemeente met een warmtenet vanuit de HES. (Aquathermie). Met Klingelklimaat waren we betrokken bij de gesprekken en haalbaarheidsstudies. De haalbaarheidsstudies haalden het niet. Resultaat: innige samenwerking met Klingelklimaat en goede verhouding met de gemeente.</p>	<p>We zijn inmiddels een coöperatie en fungeren zoals sparringpartner en 'landingsplek' voor initiatieven voor collectieve energie en warmtevoorzieningen. Met Rosandestroom onderzoeken we een samenwerking met het KEMA-terrein en Hyet voor zon energie voor de wijk vanaf de daken van de KEMA-gebouwen, middels zonnefolie. Met Landgoed Klingelbeek kijken we naar onze deelname aan een Aquathermie oplossing en warmtenet, welke wordt overwogen door Schipper Bosch (het bedrijf dat het landgoed ontwikkelt).</p>

<p>3. Energie besparing</p>	<p>In 2020 is naast bewustwording een traject ter ondersteuning van de verduurzaming (energetische verbetering) van de Hulkestein flat gestart en afgerond.</p> <p>In nasleep van het project rond Ecovat is een start gemaakt aan 'advies-op-maat' trajecten voor de verduurzaming van particuliere huizen in met name Heijenoord met E-trias. Dit traject duurt langer dan verwacht. De eerste resultaten moeten nog komen.</p> <p>In 2021 is besloten om collectieve inkoopacties te houden voor isolatie. Aanjager was een haalbaarheidsonderzoek waaruit bleek dat een warmtenet vooralsnog niet haalbaar is). Arnhem AAN ondersteunt hierbij met de inzet van procesbegeleiders van adviesbureau Fit Our Future. Einde 2021 gaat het standaard 'warmtecamera-wandeling' traject weer van start.</p> <p>Samen met 'Kolibries' proberen we een straatgerichte aanpak uit: vanuit de straat wordt animo en samenwerking voor verduurzaming georganiseerd: de eerste straat is de Calunastraat in Heijenoord.</p>	<p>We gaan reguliere collectieve inkoopacties voor woningisolatie organiseren. De eerste hopen we in Q1 2022 te hebben afgerond. Ons streven is om ten minste 2 inkoopacties per jaar te doen. De corona-pandemie gooit wat roet in het eten, maar de stijgende gasprijzen, lonkende perspectieven rond subsidies, geven een impuls verwachten we.</p> <p>Kolibries is betrokken om per straat collectieve projecten op te zetten voor energiebesparing. We kennen hen vanuit hun werk voor Rosandestroom.</p> <p>In het winterseizoen is ons doel om in iedere buurt minimaal 2 warmtebeeldcamera-wandelingen te maken. Voor 2021 en 2022 zijn deze al ingepland met op het moment in totaal 31 deelnemers.</p>
<p>4. Groen, water en biodiversiteit</p>	<p>20 huizen hebben groenen daken laten leggen</p> <p>Sinds mei 2021 is Groen West actief gestart met het maken van een groenplan om de biodiversiteit nog te vergroten. Er is een oproep gedaan aan wijkbewoners om waarnemingen te doen van planten en dieren in de wijk en deze te posten op waarnemingen.nl. Met deze informatie kunnen we dan op termijn een groenplan maken, waar bijvoorbeeld ook ruimte is voor gerichte acties voor specifieke dier- of plantensoorten. Inmiddels worden er</p>	<p>We werken aan een nieuwe inkoopactie en een brede subsidieaanvraag voor volgende jaar. Hierbij werken we nauw samen met Klingelklimaat.</p> <p>Er wordt gewerkt aan bewustzijn met lezingen, wandelingen, en het tellen van biodiversiteit.</p> <p>Er wordt gewerkt aan een groenplan.</p>

	<p>al heel wat waarnemingen gedaan in onze wijk.</p> <p>In september 2021 is er een actie uitgevoerd ten aanzien van geveltuintjes, als onderdeel van het NK-tegelwippen.</p>	
5. Organisatie, samenwerking en betrokkenheid	<p>GroenWest is nu een coöperatie.</p> <p>Een klankbordgroep voor sociale huurders is gestart; een huurcommissie wordt nu opgezet.</p> <p>Samenwerking met de initiatieven Klingelklimaat en Rosandestroom is innig en zeer waardevol. De eerste Duurzame Drakenboot Dag inspireerde.</p> <p>Er worden meer mensen uit de wijk betrokken, mensen die niet direct in het kernteam zitten, maar wel voor individuele acties en projecten actief willen meewerken.</p> <p>Er wordt meer gebruik gemaakt van de COP-initiatieven vanuit Wijk van de Toekomst en dit geeft inspiratie en kruisbestuiving.</p> <p>Samenwerking en steun met andere wijken in Arnhem begint, maar kan inniger (als de tijd het toelaat).</p>	<p>De wijkcoöperatie wordt meer gestructureerd met rolverdelingen en met mogelijkheden tot lidmaatschap.</p> <p>De huurcommissie/ klankbordgroep voor sociale huurwoningen wordt geformaliseerd, kan kansen gaan oppakken en geeft een collectieve stem richting gemeente, volkshuisvesting en woningbouwcoöperaties. De woningcorporatie zal ook dit huurdersinitiatief actief ondersteunen (in samenwerking met de LeefbaarheidsAlliantie) en aandacht vragen voor de afhankelijke positie van deze vaak (financieel) kwetsbare doelgroep.</p> <p>Samenwerking met Klingelklimaat en Rosandestroom gaat blijven bloeien - hier ligt energie!</p> <p>Onze website zal geactualiseerd worden. Hierop zal onder meer richting buurtbewoners een activiteitenkalender gepubliceerd worden. Zonder spontaniteit echt los te laten, ontstaat er een meer voorspelbaar programma of ritme.</p> <p>We willen bouwen aan samenwerking in Arnhem met andere wijken van de toekomst en buurtinitiatieven.</p>

4.2. Verder bouwen aan GroenWest

De weg die voor ons ligt om een energieneutraal GroenWest te bereiken is nog lang. Gelukkig ligt er een goed samenwerkingsnetwerk en coöperatie met een enthousiast kernteam. Dat we projecten kunnen opstarten en tot een succes kunnen brengen hebben we al lang laten zien. Nu moeten we doorbouwen: bouwen aan structuur, het verbeteren van onze communicatie, het betrekken van andere doelgroepen, en het overeind krijgen en houden van onze financiën.

4.2.1. Bouwen aan structuur

De belangrijkste volgende stap, wat ons betreft, is om een manier van samenwerken te vinden die meer structuur biedt. Als buurtinitiatief moeten we accepteren dat de energie en tijd die mensen geven wisselend zal zijn; dat terwijl de ene een kar trekt, de ander wellicht aan de zijlijn wat meedenkt en dat degene die vooroploopt een keer een stap terug zal doen. Voor ieder niveau van betrokkenheid willen we ruimte bieden. Er is binnen Arnhem West enthousiasme en organisatie vermogen aanwezig, dit blijkt uit de enquête die is gehouden, waarin maar liefst 65 bewoners aangegeven hebben iets te willen bijdragen aan de energietransitie in de wijken. Maar hoe benutten we deze energie en houden we die vast? Hoe bouwen we structuur en zetten we deze energie om in resultaten?

We hebben een structuur nodig die ons helpt om een 'zwerm' van medebuurtbewoners te helpen betrokken te zijn op hun manier; en dat zal soms intenser zijn en dan weer wat oppervlakkiger.

Fit Our Future is, vanuit het AANjagersfonds, betrokken om ons hierbij te helpen. De aanpak richt zich op het vormgeven en neerzetten van een uitvoeringsorganisatie. Dit doen we door gezamenlijk met wijkbewoners acties uit te voeren en hierbij steeds nieuwe bewoners bij te betrekken. Immers de beste manier om een succesvolle samenwerking neer te zetten, is met het gezamenlijk realiseren van motiverende doelen. Dit doen we weer in hechte samenwerking met Klingelklimaat en Rosandestroom.

Onderwijl bouwen we aan:

- Een organisatiestructuur met taakverdeling;
- Een het structureel bedienen van een schil van geïnteresseerde bewoners;
- Een netwerkanalyse met laagdrempelige "rolodex": wie heeft kennis en kunde waarover in de wijk?
- En, misschien het belangrijkste: een beheerde activiteitenkalender zodat ieder weet, waar, wanneer hij of zij op wat kan aanhaken.

4.2.2. De doelgroepen en betrokkenheid vanuit de straat

Er ligt een neiging om vooral voorbij de wijk te kijken en geestverwanten op te zoeken. Dat is ook belangrijk. Het helpt ons om kort op de bal te blijven mocht er vanuit onze omgeving een kans ontstaan, een subsidie, een nieuwe partij, een nieuwe innovatie op de markt, etc.. We merken echter dat we niet moeten vergeten contact te houden met 'de straat': we worden vanuit allerlei hoeken benaderd, maar aandacht 'vanuit de straat' komt niet vanzelfsprekend naar ons toe.

Nu maken we daar langzaam structureel werk van. Kolibries is met ondersteuning van Arnhem AAN in de Calunastraat (Heijenoord) bezig en Fit Our Future helpt ons met het betrekken van een netwerk van 'straatambassadeurs'. Wijzelf spreken ondertussen direct met sociale huurders via de door ons opgezette huurderscommissie/ de klankboordgroep.

Gaandeweg ontmoeten we zo doelgroepen die niet vanzelfsprekend in ons netwerk zitten, maar van grote meerwaarde blijken voor onze samenwerking. De huurders van Lombok bv geven een nieuwe kijk op de zaak met o.a. een groot historisch besef van de buurt en een grote betrokkenheid bij een eigen buurtcultuur. We werken eraan, maar het kost veel organisatievermogen.

Met recht zijn we al met een goed gemêleerd gezelschap in ons kernteam. Van dat voordeel zouden we best meer gebruik kunnen maken.

4.2.3. Communicatie en de kalender

Structurele communicatie is bij ons nog een achilleshiel, maar dat gaan we snel oplossen. We willen de ontplooiende en geplande activiteiten goed onder de aandacht brengen, evenals de behaalde resultaten. Ook willen we laten zien dat er zo veel gaande is en zeker ook andere initiatieven aandacht geven. Nogmaals, we willen de 'dynamiek' laten zien. We willen een beweging waar wijken en bewoners elkaar inspireren om in actie te komen. We hebben daarbij verschillende kanalen die we kunnen gebruiken:

- De website die moet worden heringericht;
- De sociale media (facebook, nextdoor, twitter);
- De nieuwsbrief;
- Artikelen in 'Langs Rijn en Rails';
- En uiteraard de bijeenkomsten die we organiseren.

Wat nog mist is de structurele inzet van deze kanalen, het structureel ophalen van inzichten en kansen vanuit de wijk en het structureel beantwoorden van (hulp)vragen etc... Daar gaan we begin 2022 aan werken.

4.2.4. Financiën op orde

De financiën van GroenWest is een vraagstuk dat zich tot nu toe als vanzelf oplost. We vinden potjes, we vinden subsidies, we kunnen gebruik maken van OK72. Ook maken we gebruik van eigen bijdragen; om een lezing door te laten gaan bijvoorbeeld. Er is op zich niet veel nodig: het gaat om out of pocket geld voor de website, eventuele ontwerp- en drukkosten, huur voor lezingen en bijeenkomsten, en soms een bijdrage voor een deskundig die wordt betrokken. Het komende jaar denken we dat we een eind vooruitkomen. Met een groeiend netwerk, echter, zal het de komende jaren het belangrijker gaan worden om financieel wat zekerheden in te bouwen. We zullen de komende periode kijken hoe we daar gevolg aan kunnen geven. Wellicht kan dit samenhangen met het lidmaatschap aan de coöperatie.

Bijlage 1: Uitkomsten enquête Arnhem West in vogelvlucht – per wijk

1. Aantal respondenten per wijk

- - Hoogstede/Klingelbeek 128
- - Lombok 174
- - Heijenoord 152
- - overig 26
- - Totaal 480

2. Wat mensen willen

Arnhem West in zijn geheel

- Arnhem West staat positief tov duurzaamheid (95%)
- Men wil de woning zeker (46%) of misschien (44%) verduurzamen. Samen 90%.
- Belangrijkste redenen om de woning te verduurzamen zijn:
 - Het milieu (77%) en
 - De energierekening (49%)

Hoogstede Klingelbeek

- HK staat positief tov duurzaamheid (96,1%)
- Men wil de woning zeker (39,2%) of misschien (46,4%) verduurzamen
- Belangrijkste redenen om de woning te verduurzamen zijn:
 - Het milieu (77,6%) en
 - De energierekening (47,7%)

Lombok

- Lombok staat positief tov duurzaamheid (93,1%)
- Men wil de woning zeker (43,9%) of misschien (47,7%)
- Belangrijkste redenen om de woning te verduurzamen
 - Het milieu (74,5%) en
 - De energierekening (50,0%)

Heijenoord

- Heijenoord staat positief tov duurzaamheid (95,4%)
- Men wil de woning zeker (50,7%) of misschien (43,0%)
- Belangrijkste redenen om de woning te verduurzamen
 - Het milieu (75,9%) en
 - De energierekening (51,9%)

3. Wat helpt en wat houdt mensen tegen?

- Dit gaat mensen helpen bij verduurzamen
 - Advies op maat (50%)
 - Informatie over subsidies (48%)
 - Aan de slag met burens (43%)

- Dit houdt mensen tegen bij verduurzamen
 - De lange terugverdientijd (35%)
 - Ze hebben het geld niet (29%)
 - Andere zaken zijn nu belangrijker (26%)
 - Of er zijn al voldoende aanpassingen geweest in de woning (25%)
 Hoogstede Klingelbeek
- Dit gaat mensen helpen bij verduurzamen
 - Advies op maat (48,6%)
 - Informatie over subsidies (39,3%)
 - Aan de slag met burens (42,1%)
- Dit houdt mensen tegen bij verduurzamen
 - De lange terugverdientijd (30,8%)
 - Ze hebben het geld niet (18,7%)
 - Andere zaken zijn nu belangrijker (20,6%)
 - Of er zijn al voldoende aanpassingen geweest in de woning (23,4%)
 Lombok
- Dit gaat mensen helpen bij verduurzamen
 - Advies op maat (52,0%)
 - Informatie over subsidies (50,0%)
 - Aan de slag met burens (40,8%)
 - Informatie over de mogelijkheden in huis, zoals zonnepanelen, isolatie (33,7%)
- Dit houdt mensen tegen bij verduurzamen
 - De lange terugverdientijd (40,8%)
 - Ze hebben het geld niet (34,7%)
 - Andere zaken zijn nu belangrijker (27,6%)
 - Of er zijn al voldoende aanpassingen geweest in de woning (27,6%)
 Heijenoord
- Dit gaat mensen helpen bij verduurzamen
 - Advies op maat (54,9%)
 - Informatie over subsidies (53,4%)
 - Aan de slag met burens (42,9%)
- Dit houdt mensen tegen bij verduurzamen
 - De lange terugverdientijd (33,8%)
 - Ze hebben het geld niet (33,8%)
 - Andere zaken zijn nu belangrijker (30,8%)
 - Of er zijn al voldoende aanpassingen geweest in de woning (24,1%)

4. Financiering

- Men wil hier gemiddeld maximaal €10.000,- aan uitgeven (1/3 wil hierover niets zeggen)
- De hoogte van het bedrag dat men wil investeren in duurzaamheid hangt af van
 - De zekerheid dat de techniek echt duurzaam is (57%)

- Mogelijke subsidies (56%)
 - Terugverdientijd (54%)
 - Hoeveel geld men heeft (42%)
- Men wil een verduurzaming betalen via
 - Spaargeld (72%)
 - Subsidie (54%)
 - Lening/hypotheek/afbetaling (20%)
 Hoogstede Klingelbeek
- Men wil hier gemiddeld maximaal €12.400,- aan uitgeven (40,2% wil hierover niets zeggen)
- De hoogte van het bedrag dat men wil investeren in duurzaamheid hangt af van
 - De zekerheid dat de techniek echt duurzaam is (51,4%)
 - Mogelijke subsidies (52,3%)
 - Terugverdientijd (48,6%)
 - Hoeveel geld men heeft (40,2%)
- Men wil een verduurzaming betalen via
 - Spaargeld (70,1%)
 - Subsidie (54,2%)
 - Lening/hypotheek/afbetaling (17,8%)
 Lombok
- Men wil hier gemiddeld maximaal €9.800,- aan uitgeven (22,4% wil hierover niets zeggen)
- De hoogte van het bedrag dat men wil investeren in duurzaamheid hangt af van
 - De zekerheid dat de techniek echt duurzaam is (56,1%)
 - Mogelijke subsidies (55,1%)
 - Terugverdientijd (55,1%)
 - Hoeveel geld men heeft (44,9%)
- Men wil een verduurzaming betalen via
 - Spaargeld (67,3%)
 - Subsidie (50,0%)
 - Lening/hypotheek/afbetaling (26,5%)
 Heijenoord
- Men wil hier gemiddeld maximaal €8.900,- aan uitgeven (26,3% wil hierover niets zeggen)
- De hoogte van het bedrag dat men wil investeren in duurzaamheid hangt af van
 - De zekerheid dat de techniek echt duurzaam is (63,2%)
 - Mogelijke subsidies (57,1%)
 - Terugverdientijd (60,2%)
 - Hoeveel geld men heeft (42,1%)
- Men wil een verduurzaming betalen via
 - Spaargeld (78,9%)
 - Subsidie (54,1%)
 - Lening/hypotheek/afbetaling (17,3%)

5. Aardgasloos

Arnhem West in zijn geheel

- Een duurzame aan een warmtebron moet worden gerealiseerd
 - Voor de hele buurt (33%)
 - Voor meerdere woningen tegelijk (22%)
 - Per woning (22%)
- Zet eerst in op isoleren (72%)
- Trek de warmtebron van nieuwe woningen door naar bestaande woningen (61%)
- Laat het gasnet voorlopig liggen (69%)

Hoogstede Klingelbeek

- Een duurzame aan een warmtebron moet worden gerealiseerd
 - Voor meerdere woningen tegelijk (25,8%)
 - Per woning (19,5%)
- Zet eerst in op isoleren (68,8%)
- Trek de warmtebron van nieuwe woningen door naar bestaande woningen (54,7%)
- Laat het gasnet voorlopig liggen (75,8%)

Lombok

- Een duurzame aan een warmtebron moet worden gerealiseerd
 - Voor meerdere woningen tegelijk (25,8%)
 - Voor de hele buurt (35,1%)
 - Voor meerdere woningen tegelijk (23,0%)
 - Per woning (23,0%)
- Zet eerst in op isoleren (75,3%)
- Trek de warmtebron van nieuwe woningen door naar bestaande woningen (60,9%)
- Laat het gasnet voorlopig liggen (64,9%)

Heijenoord

- Een duurzame aan een warmtebron moet worden gerealiseerd
 - Voor meerdere woningen tegelijk (25,8%)
 - Voor de hele buurt (33,6%)
 - Voor meerdere woningen tegelijk (15,8%)
 - Per woning (22,4%)
- Zet eerst in op isoleren (70,4%)
- Trek de warmtebron van nieuwe woningen door naar bestaande woningen (67,8%)
- Laat het gasnet voorlopig liggen (65,1%)

6. Meedoen!

Arnhem West in zijn geheel

- 54% wil meebeslissen over de *omschakeling* naar een alternatief
- Als er eenmaal een nieuwe warmtebron voor meerdere woningen is dan wil:
 - 64% meebeslissen over deze nieuwe warmtebron
 - 24% zelfs mede-eigenaar zijn
 - 36% goed geïnformeerd worden
 - 28% meepraten
- 65 mensen willen zich aansluiten bij de wijkorganisaties rondom energie!

Hoogstede Klingelbeek

- 54,7% wil meebeslissen over de *omschakeling* naar een alternatief
- Als er eenmaal een nieuwe warmtebron voor meerdere woningen is dan wil:
 - 67,2% meebeslissen over deze nieuwe warmtebron
 - 24,2% zelfs mede-eigenaar zijn
 - 32,0% goed geïnformeerd worden
 - 21,9% meepraten

Lombok

- 55,2% wil meebeslissen over de *omschakeling* naar een alternatief
- Als er eenmaal een nieuwe warmtebron voor meerdere woningen is dan wil:
 - 60,3% meebeslissen over deze nieuwe warmtebron
 - 28,2% zelfs mede-eigenaar zijn
 - 36,8% goed geïnformeerd worden
 - 30,5% meepraten

Heijenoord

- 51,3% wil meebeslissen over de *omschakeling* naar een alternatief
- Als er eenmaal een nieuwe warmtebron voor meerdere woningen is dan wil:
 - 66,4% meebeslissen over deze nieuwe warmtebron
 - 21,1% zelfs mede-eigenaar zijn
 - 37,5% goed geïnformeerd worden
 - 33,6% meepraten

Bijlage 3: De procesaanpak van Team Rebel

GroenWest Arnhem is al sinds 2015 met elkaar aan de slag om hun dromen voor de wijk te realiseren. Vanaf 2017 hebben zij, via een subsidie van de Provincie Gelderland, procesondersteuning kunnen inhuren in de vorm van Fleur en Muriel van Team Rebel. Het kernteam van GroenWest wilde heel graag juist met Team Rebel in zee omdat zij erom bekend staan een initiatief te versterken en versnellen, zonder zelf aan het stuur te gaan zitten. Door deze samenwerking ontstond een empowered kernteam dat erin slaagde eerst zichzelf als team te verstevigen en te professionaliseren om vervolgens met grotere impact de wijk in beweging te krijgen. In dit hoofdstuk worden kort de methodieken van Team Rebel die ingezet werden in dit project toegelicht.

Wijkaanpak Team Rebel

Ga niet een gebied in met oplossingen die je al kent! Keep your eyes and mind wide open. Om een goed beeld te krijgen van een gebied te krijgen gebruiken wij de onderstaande bouwstenen. Doel van deze bouwstenen is om een gelijkwaardige en integrale samenwerking te starten op wijkniveau. Hieronder kan je het overzicht van de verschillende bouwstenen die gebruikt werden terugvinden, alsook een korte omschrijving van hoe dit voor GroenWest specifiek ingevuld is.

Bouwsteen: Omgevingsfoto & wijkanalyse

Voordat je de wijk in gaat is het van belang om goed in kaart te brengen, wie de wijk is (identiteit), hoe de wijk ademt (dagelijkse gang van zaken) en wat de wijk een wijk maakt (sociale structuur). Je maakt een foto van de huidige situatie. Hierbij kijk je in de eerste plaats nog heel erg naar de feiten: welk type huizen staan er? Hoe ziet de bevolkingsdemografie eruit? Welke nationaliteiten wonen er in de wijk? Is er veel groen? Wat voor partijen zijn gevestigd in de wijk? Wat is het gemiddelde inkomen? Hoeveel huur- versus koopwoningen zijn er? Etc. Op basis van deze informatie kan je al een eerste technische analyse doen waardoor je inzicht krijgt in de opties die specifiek in dit gebied bij kunnen dragen aan de oplossing. Bij de start van de opdracht van Team Rebel lag er al een hele mooie “foto” van waaruit we snel konden verder bouwen.

Bouwsteen: Sociale Allianties

Hierbij wordt er invulling gegeven aan het wijkholdermanagement, waarbij er gezocht wordt naar partners om sociale allianties aan te gaan. Dit zijn partners die ook verbinding zoeken op lokaal niveau. Het doel van deze partnership is om samen met bewoners een ecosysteem te vormen, waardoor er weer natuurlijke verbindingen en nieuwe samenwerkingen ontstaan die maatschappelijke meerwaarde creëren op wijkniveau. In GroenWest zijn we actief in gesprek gegaan met partijen die iets in de wijk wilden rondom warmte en elektrisch vervoer. Ook zijn de banden met de gemeente, buurtschool, buurtvereniging, ... aangehaald.

Bouwsteen: Buddy in de Wijk

De voorbereidingen achter de schermen zijn voltooid. Vanuit de wijkanalyse en wijkholdermanagement wordt gekeken naar een buddy die kan helpen om concrete invulling te geven aan de communicatiestrategie. Voor GroenWest was deze buddy niet 1 persoon, maar het hele kernteam van het bewonersinitiatief. De verschillende kernteamleden hadden voor

zichzelf specifieke thema's benoemd waar ze verantwoordelijk voor zijn. Als een zelfsturend team gingen ze hiermee - ieder op zijn onderwerp maar wel in samenhang - de wijk in. Opmerking hierbij is dat er voor sommige thema's meer energie aanwezig was, daarom was het makkelijker om met die thema's te beginnen. Het credo van het bewonersinitiatief is namelijk "sluit aan bij de energie die er is". Die bleek vooral te zitten op elektrisch deelvervoer. Op dit onderwerp zijn succesvolle resultaten bereikt de voorbije tijd.

Bouwsteen: 'Welke taal spreek jij?'

Hoe start je heldere communicatie op over de diverse activiteiten naar de wijk en andere geïnteresseerden? Dit is een cruciale vraag als je de lokale betrokkenheid wil verhogen en een beweging op gang wil krijgen. Het is handig om na te gaan welke communicatiekanalen er al aanwezig zijn in de wijk om hier zoveel mogelijk gebruik van te maken. Wellicht is er al een wijkkrant, of worden er via de gemeente brieven verspreid? Kijk ook naar online kanalen zoals facebookpagina's en twitter accounts. Zit er in de buurt een freelancer die zich hiervoor wilt inzetten? Ga dan zeker eens met die persoon praten! Gebruik maken van wat er in de wijk is heeft altijd de voorkeur boven iets uit te besteden. In de wijk GroenWest konden we makkelijk gebruik maken van de bestaande website, de bestaande nieuwsbrief en mailing en de wijkkrant Rijn & Rails. Deze laatste was interessant omdat hij in grote oplage gemaakt wordt en goed gelezen wordt door de inwoners van de wijk. Via deze kanalen deelden we waar we mee bezig waren, welke activiteiten zouden plaatsvinden en vierden we succesjes.

Bouwsteen: De wijk in...

Het wijkgesprek met de bewoners en gevestigde bedrijven wordt in deze fase opgestart. Het verhaal dat je naar de bewoners/gevestigde bedrijven wilt vertellen moet heel helder en concreet zijn. In deze fase moet er veel reuring ontstaan. Het doel is de bewoners en gebruikers van de wijk te informeren, te prikkelen en aan te zetten om eens een keer langs te komen en deel te nemen aan een activiteit. Het is cruciaal dat je geen oplossingen bedenkt, maar mogelijkheden toereikt. Bewoners/gevestigde bedrijven worden uitgenodigd om mee te doen, zowel offline (op vb. een buurtfeest of bewonersavond) en online (vb. online kunnen stemmen op bepaalde ideeën). Er worden allerlei ideeën opgehaald, en er wordt gezocht naar "wijkkampioenen". Wijkkampioenen zijn actieve bewoners/gevestigde bedrijven die zelf een idee willen trekken, en in staat zijn andere buurtbewoners te betrekken. Helaas was het door de onverwachte corona-uitbraak zo goed als onmogelijk om echt aan de slag te gaan met deze bouwsteen in 2020-2021. Erg jammer en een grote gemiste kans. Het is in de toekomst nog heel belangrijk om goed in te zetten op deze bouwsteen: het face-to-face, dichtbij en bereikbaar, laagdrempelige contact met zoveel mogelijk wijkbewoners en andere stakeholders.

Bouwsteen: Van verbinden naar samenwerken

Rondom ideeën kan je partijen aan elkaar verbinden die in staat zijn om samen met bewoners en gevestigde bedrijven het idee om te zetten in een buurtjuweel. Wellicht matcht het idee met de doelen van een partij binnen de Sociale Alliantie? Of kunnen bewoners/gevestigde bedrijven onderling aan elkaar gekoppeld worden. Daar houdt het natuurlijk niet op.

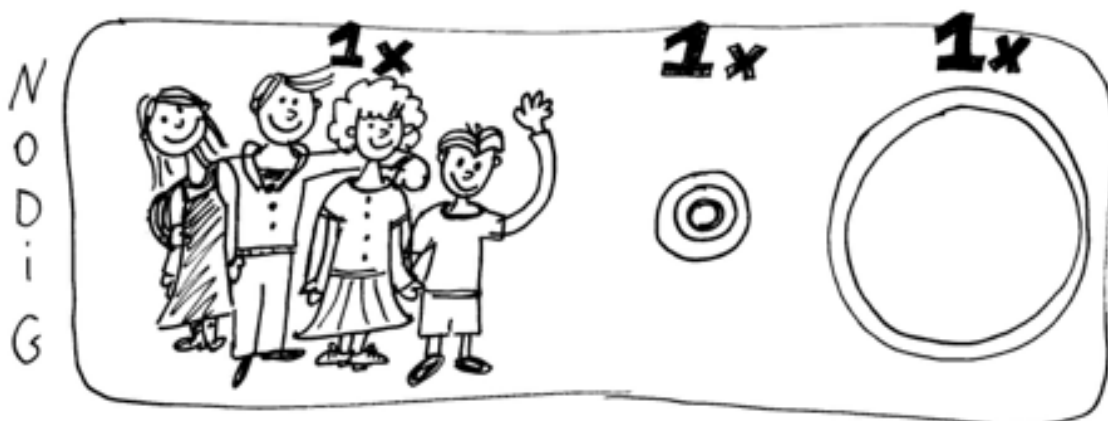
De ervaring leert ons dat het in bepaalde gevallen moeilijk is om uit de idee-fase door te evolueren naar een samenwerkingsfase waar echt iets in gebeurt. Het gevaar schuilt erin dat partijen willen blijven doorpraten en doordenken op een bepaald onderdeel, of dat uiteindelijk iedereen een beetje afwachtend in de film zit. Het is namelijk best spannend om te pionieren,

en je weet op voorhand nooit heel goed wat nu echt de uitkomst wordt van wat je opstart. We merken dat hier drempels liggen. Het mooiste voorbeeld voor GroenWest dat hierbij genoemd kan worden is het realiseren van het elektrisch deelvervoer in de wijk. Dit is echt niet zonder slag op stoot gelukt. Door het zorgvuldig bewandelen van het proces en grote betrokkenheid van de wijk bij de keuzes die gemaakt werden heeft het kernteam mooie stappen kunnen zetten en is er ook echt elektrisch deelvervoer gerealiseerd. Een tastbaar en zichtbaar succes waarop voortgebouwd kan worden.

“Het Wiel” met als uitkomst een coöperatie

Team Rebel gebruikt bij complexe samenwerkingen de methodiek van “het Wiel”. Hier leggen we je uit wat dit concept betekent. Voor bewonersinitiatief GroenWest heeft dit in ieder geval een heel tastbare uitkomst gekend, namelijk het oprichten van de coöperatie. Hieraan zijn enkele inspiratie- en co-creatiesessies aan vooraf gegaan waarin het kernteam met elkaar bepaalde wat hun missie en visie zijn. Door het oprichten van deze coöperatie heeft het bewonersinitiatief zichzelf geprofessionaliseerd en zal het in de toekomst makkelijk leden aan zich kunnen binden indien zij bijvoorbeeld zelf lokaal energie zouden opwekken.

Het volgende heb je altijd nodig:

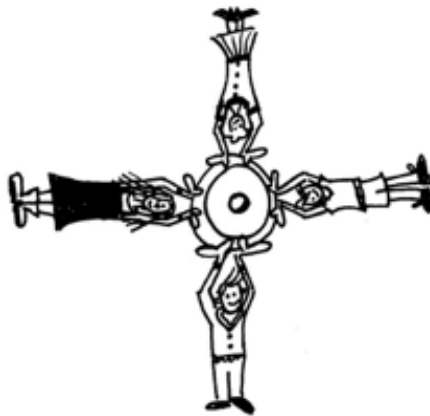
- De juiste mensen: dit zijn vertegenwoordigers van organisaties of van een buurt met een gedeelde droom
- De as van het wiel: deze symboliseert de gedeelde droom, en dus het gezamenlijke belang waar al de partijen zich toe verbinden
- Een band: zorgt voor een relatie

Stap 1 bestaat uit het samenbrengen van de juiste mensen bij de juiste wens. Deze mensen vertegenwoordigen verschillende partijen uit onze samenleving, denk hierbij bijvoorbeeld aan buurtbewoners, ambtenaren, ondernemers en academici. Niet alle partijen moeten volledig

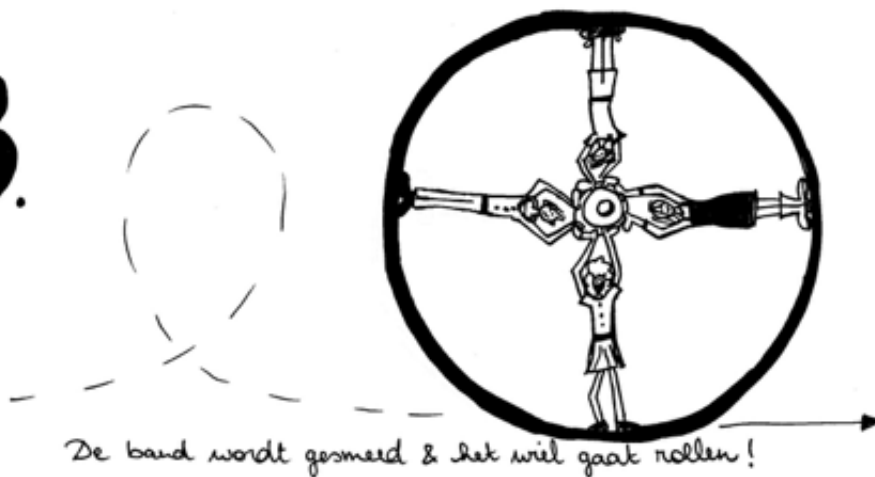
hetzelfde belang hebben, het uiteindelijke doel kan verschillen. Echter: het wiel heeft enkel kans op slagen als er een gedeeld belang bestaat waar alle initiatiefnemers volledig achter staan. Team Rebel helpt bij het ontdekken en samenbrengen van de juiste partijen, en het zoeken naar “de as”.

2.

In stap 2 worden duidelijke afspraken gemaakt over rollen, taken, verantwoordelijkheden, financiën etc. Het is cruciaal dat iedereen deze afspraken kent, en dat iedereen even belangrijk is in dit traject. Iedere spaak van het te vormen wiel is even groot. Alleen zo vorm je een mooi rond wiel dat snel kan rollen. Er moeten ook voldoende spaken zijn om het wiel te stutten. Gedurende het hele proces is “een spaak” altijd vrij om te gaan, en nieuwe spaken zijn altijd welkom. Een spaak moet wel stevig genoeg zijn, dit wil zeggen dat hij het gemaakte commitment moet kunnen waarmaken. Zo niet, breekt de spaak en blijkt dat er een vervanger gezocht moet worden. Team Rebel helpt bij het afstemmen van afspraken en het bouwen van een stevig wiel.

3.

Tenslotte verbindt “de band” de spaken aan de as. Een band tussen mensen is de relatie die mensen met elkaar hebben. Deze band is de lijm die het kwetsbare geheel aan elkaar smeedt en ervoor zorgt dat het wiel kan gaan rollen en concrete resultaten geboekt kunnen worden. Team Rebel is de band.

Coaching van het kernteam en waar nodig een spiegel voorhouden

Team Rebel heeft ervaren dat het heel waardevol kan zijn om een spiegel voorgehouden te krijgen. Vandaar dat dit een van onze belangrijkste instrumenten is. Ten allen tijden proberen

wij tijdens gesprekken met bewoners, maar vooral met mensen die bij een organisatie werken aan te voelen wat er speelt en op basis van dit gevoel verhelderende vragen te stellen. Deze vragen kunnen al een enorm waardevolle spiegel zijn die mensen iets laten zien waar ze zelf blind voor waren geworden.

Met betrekking tot GroenWest hield dit vooral in om het kernteam te helpen bij het met elkaar bepalen waartoe ze bestaan en wat ieders rol hierin is en kan zijn. Hierbij hebben we telkens bewaakt dat wat uitgesproken werd realistisch is: heeft iemand hier ook echt de tijd voor? Zien we iemand dit doen? Is hier extra ondersteuning bij nodig? Het samen in de groep deze vragen met elkaar te beantwoorden heeft geholpen bij het realiseren van de krachten en valkuilen van het team, en waar zo nodig extra teamleden op aangetrokken moeten worden. Het heeft geholpen bij een stukje realisme aanbrengen, opdat er ook juist verwachtingsmanagement naar elkaar, de buurt en de gemeente kon gedaan worden.